

KYMISSALA

Archaeology – Education – Sustainability

edited by

Manolis I. Stefanakis

Access Archaeology

About Access Archaeology

Access Archaeology offers a different publishing model for specialist academic material that might traditionally prove commercially unviable, perhaps due to its sheer extent or volume of colour content, or simply due to its relatively niche field of interest.

All *Access Archaeology* publications are available in open-access e-pdf format and in (on-demand) print format. The open-access model supports dissemination in areas of the world where budgets are more severely limited, and also allows individual academics from all over the world the chance to access the material privately, rather than relying solely on their university or public library. Print copies, nevertheless, remain available to individuals and institutions who need or prefer them.

The material is professionally refereed, but not peer reviewed. Copy-editing takes place prior to submission of the work for publication and is the responsibility of the author. Academics who are able to supply print-ready material are not charged any fee to publish (including making the material available in open-access). In some instances the material is type-set in-house and in these cases a small charge is passed on for layout work.

This model works for us as a publisher because we are able to publish specialist work with relatively little editorial investment. Our core effort goes into promoting the material, both in open-access and print, where *Access Archaeology* books get the same level of attention as our core peer-reviewed imprint by being included in marketing e-alerts, print catalogues, displays at academic conferences and more, supported by professional distribution worldwide.

Open-access allows for greater dissemination of the academic work than traditional print models, even lithographic printing, could ever hope to support. It is common for a new open-access e-pdf to be downloaded several hundred times in its first month since appearing on our website. Print sales of such specialist material would take years to match this figure, if indeed it ever would.

By printing 'on-demand', meanwhile, (or, as is generally the case, maintaining minimum stock quantities as small as two), we are able to ensure orders for print copies can be fulfilled without having to invest in great quantities of stock in advance. The quality of such printing has moved forward radically, even in the last few years, vastly increasing the fidelity of images (highly important in archaeology) and making colour printing more economical.

Access Archaeology is a vehicle that allows us to publish useful research, be it a PhD thesis, a catalogue of archaeological material or data, in a model that does not cost more than the income it generates.

This model may well evolve over time, but its ambition will always remain to publish archaeological material that would prove commercially unviable in traditional publishing models, without passing the expense on to the academic (author or reader).

KYMISSALA

Archaeology – Education – Sustainability

edited by

Manolis I. Stefanakis

Access Archaeology

ARCHAEOPRESS PUBLISHING LTD

Summertown Pavilion

18-24 Middle Way

Summertown

Oxford OX2 7LG

www.archaeopress.com

ISBN 978 1 78491 768 5

ISBN 978 1 78491 769 2 (e-Pdf)

© Archaeopress and the individual authors 2017

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying or otherwise, without the prior written permission of the copyright owners.

CONTENTS

LIST OF FIGURES AND TABLES	iii
LIST OF CONTRIBUTORS	ix
FOREWORD OF THE EDITOR.....	xi
- 1 – KYMISSALA: TWO CENTURIES OF EXPLORATION AND RESEARCH	1
Manolis I. Stefanakis	
- 2 – KYMISSALEIS: ARCHAEOLOGY AND LANDSCAPE OF AN ANCIENT DEME IN THE RHODIAN COUNTRYSIDE	9
Manolis I. Stefanakis	
- 3 – Η ΝΕΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.....	35
Βασιλική Πατσιαδά	
- 4 – THE INSCRIPTIONS OF THE ANCIENT RHODIAN DEME OF KYMISSALEIS	61
Anastasia Drelïossi-Herakleïdou and Nikos Litinas	
- 5 – Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ	75
Χρυσή Μπούρμπου	
- 6 – ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ.....	83
Νεκτάριος Ζάρρας	
- 7 – Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΦΩΤΟΓΡΑΜΜΕΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ	93
Σεβαστή Ταπεινάκη, Ανδρέας Γεωργόπουλος, Γεώργιος Ν. Μακρής και Μανόλης Ι. Στεφανάκης	
- 8 – Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ	105
Κωνσταντίνος Καλογερόπουλος	
- 9 – THE PHENOMENON OF ILLEGAL EXCAVATIONS AND LOOTING OF CULTURAL RESOURCES FROM THE AREA OF KYMISSALA	111
Eftychia Manousaki	
- 10 – Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΦΥΠΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ	119
Ευαγγελία Δημητρίου	
- 11 – ΚΥΜΙΣΑΛΑ: ΤΟΠΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΣΚΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	133
Ανδρέας Γεωργόπουλος	
- 12 – Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ	139
Δημήτριος Κολοκυθάς	
- 13 – ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ.....	149
Θωμαΐς Βεργωτή	
- 14 – PLANNING FOR THE FUTURE: THE MULTIDIMENSIONAL IMPORTANCE FOR PROMOTING KYMISSALA	161
Manolis, I. Stefanakis	
BIBLIOGRAPHY – ABBREVIATIONS.....	171

LIST OF FIGURES AND TABLES

KYMISSALA: TWO CENTURIES OF EXPLORATION AND RESEARCH

MAP 1.1: Map of ancient Rhodes (after Παπαχριστοδούλου 1989, 75, fig. 3).	6
MAP 1.2: Map of the wider archaeological area of Kymissala (background after Maiuri 1916, 285, fig. 1).....	6
MAP 1.3: Map of the excavational sectors in Kymissala (source: KARP).	7
MAP 1.4: The area of the controlled archaeological zone of Kymissala (source: <i>Official Government Gazette</i> 218/A.A.Π./15-06-2012, p. 2836)	7
MAP 1.5: The area of Marmarounia – Hagios Phokas – Kymissala and the proposed walking path (source: KARP). .	8

KYMISSALEIS: ARCHAEOLOGY AND LANDSCAPE OF AN ANCIENT DEME IN THE RHODIAN COUNTRYSIDE

MAP 2.1: Geological map of the region north of Akramitis (source: KARP).	20
MAP 2.2: The archaeological sites north of Mount Akramitis.	20
MAP 2.3: Suggested limits for the deme of Kymissaleis (source: KARP).	21
FIGURE 2.1: Aerial view of the west basin of the deme of Kymissaleis from the south (source: KARP).	21
FIGURE 2.2: View of the Kymissala basin from the north (source: KARP).	21
FIGURE 2.3: View of the Vassilikos basin from the north (source: KARP).	22
FIGURE 2.4: View of the bay of Glyphada from the east (source: KARP).	22
FIGURE 2.5A–B: Hagios Phokas (acropolis), fortifications (source: KARP).	22
FIGURE 2.6A–C: Hagios Phokas (acropolis), temple (source: KARP; drawing after Maiuri 1916, 290, fig. 8).	23
FIGURE 2.7: Alonia, retaining wall of the road (source: KARP).	23
FIGURE 2.8: Stelies, retaining wall of the road (source: KARP).	24
FIGURE 2.9: Stelies, modern cistern (source: KARP).	24
FIGURE 2.10A–B: Stelies, settlement (source: KARP).	24
FIGURE 2.11: Stelies, monumental staircase (source: KARP).	24
FIGURE 2.12: Stelies, retaining wall (source: KARP).	25
FIGURE 2.13A–B: Marmarounia, settlement (source: KARP).	25
FIGURE 2.14A–B: Marmarounia–Hagios Phokas saddle, enclosure (source: KARP).	25
FIGURE 2.15: Marmarounia–Hagios Phokas saddle, enclosure, altar (source: KARP).	26
FIGURE 2.16A–B: Marmarounia–Hagios Phokas saddle, sacred space with altar (source: KARP).	26
FIGURE 2.17: Kampanes, settlement (source: KARP).	26
FIGURE 2.18: Kampanes, settlement (source: KARP).	26
FIGURE 2.19: Atoumas south foothill, settlement (source: KARP).	27
FIGURE 2.20: Atoumas hilltop, settlement (source: KARP).	27
FIGURE 2.21A–B: Vassilika, settlement (source: KARP).	27
FIGURE 2.22: Vassilika, perimeter wall (source: KARP).	28
FIGURE 2.23: Napes, settlement (source: KARP).	28
FIGURE 2.24: Napes settlement, altar (source: KARP).	28
FIGURE 2.25 A-C: Napes fortification wall, western part (source: KARP).	29
FIGURE 2.26: Napes fortification wall, monumental entrance/gate (source: KARP).	29
FIGURE 2.27: Napes, construction north of the fortification wall (source: KARP).	30
FIGURE 2.28: Napes fortification wall, eastern part (source: KARP).	30
FIGURE 2.29: Charakas/Amelantrou, settlement (source: KARP).	30

FIGURE 2.30: Charakas/Amelantrou, carved stone basin (source: KARP).	30
FIGURE 2.31: Charakas/Amelantrou, cistern (source: KARP).....	30
FIGURE 2.32A–B: Glyphada/Monossyria, settlement (source: KARP).	31
FIGURE 2.33: Kampanes, shaft grave (source: KARP).	31
FIGURE 2.34: Kampanes, parts of grave monument (source: KARP).....	31
FIGURE 2.35: Napes, cemetery (source: KARP).	31
FIGURE 2.36: Glyphada/Oglyma, shaft grave (source: KARP).....	31
FIGURE 2.37: Merouli/Koutsofti, monumental carved tomb (source: KARP).....	32
FIGURE 2.38A–B: Hagios Phokas, quarry (source: KARP).	32
FIGURE 2.39: Napes, quarry (source: KARP).....	32
FIGURE 2.40: Stelies, possible location of the ancient fountain construction (source: KARP).	33
FIGURE 2.41A–B: Hagios Phokas, part of the ancient road (source: KARP).....	33

Η ΝΕΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

EIKONA 3.1. Θαλαμοειδής τάφος στο νεκροταφείο της Αγίας Αγάθης. Τέλος της ΥΕ ΙΙΙΓ, β΄ μισό 12ου-αρχές 11ου αι. π.Χ. (Πηγή: Ζερβάκη 2011, εικ. 3).	50
EIKONA 3.2. Κάμιρος, Παπά οι Λούρες. Θαλαμοειδείς τάφοι αρχαϊκών χρόνων (Πηγή: Jacori 1932-33a).	50
EIKONA 3.3. Κιβωτιόσημος τάφος με αμφικλινή οροφή. Α΄ μισό 4ου αι. π.Χ. Νεκρόπολη πόλης Ρόδου, οικόπεδο Κυπριάδη (Πηγή: ΕΦΑ Δωδεκανήσου).	50
EIKONA 3.4. Κυμισάλα, τομέας ΙΙΙ, ο θαλαμοειδής τάφος 19/2010 (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	50
EIKONA 3.5. Κυμισάλα, τομέας Ι, ο θαλαμοειδής τάφος 4/2007 (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	51
EIKONA 3.6. Σχέδιο του τάφου 4/2007 (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	51
EIKONA 3.7. Θαλαμοειδής τάφος ελληνιστικών χρόνων στη Σάμο με βάση επιταφίου βωμού επάνω από την είσοδο (Πηγή: Τσάκος 1982, εικ. 10).	51
EIKONA 3.8. Πρωτογενής καύση, Υστερη Γεωμετρική Εποχή. Ιαλυσός (Κρεμαστή), οικόπεδο Λαγού (Πηγή: Γρηγοριάδου, Γιαννικουρή και Μαρκέτου 2001).	51
EIKONA 3.9. Ενεπίγραφες αρχαϊκές στήλες από τη Θήρα (Πηγή: Dragendorff und Hiller von Gaertringen 1903).	52
EIKONA 3.10. Κάμιρος, Μακρύ Λαγγόνι. Ορθογώνια τράπεζα (Πηγή: Jacori 1931).	52
EIKONA 3.11. Κάμιρος, Χαλατόμυλος. Στήλες και τράπεζες σε μορφή οριζόντιας πλάκας (Πηγή: Jacori 1932-33a).	52
EIKONA 3.12. Κυμισάλα, τομέας Ι, βορειοδυτικοί πρόποδες Αγίου Φωκά. Είδος στήλης ή βατιύλου στο εσωτερικό περιβόλου (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	53
FIGURE 3.13: Κάτοψη, τομή και όψεις του περιβόλου της εικόνας 3.12 (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	53
EIKONA 3.14. Πώρινη στήλη του 4ου αι. π.Χ. από τη νεκρόπολη της πόλης Ρόδου (οικόπεδο Ατσίδα). Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου, Επιγραφική Συλλογή (Πηγή: ΕΦΑ Δωδεκανήσου).	54
EIKONA 3.15. Κάρπαθος, Βρυκούντα. Θαλαμοειδής λαξευτός τάφος με βαθμίδες επάνω από την είσοδό του για την τοποθέτηση επιταφίων μνημείων (Πηγή: ΕΦΑ Δωδεκανήσου).	54
EIKONA 3.16. Κυμισάλα, τομέας Ι, η θήκη 11/2010. Επάνω από την είσοδό της σώζεται τμήμα επιτάφιας κτιστής κατασκευής (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	54
EIKONA 3.17. Κυμισάλα, τομέας Ι, σειρά επιτάφια βάρθρων (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	54
EIKONA 3.18. Κυμισάλα, τομέας Ι, είσοδος τάφου κάτω από τα βάρθρα (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	55
EIKONA 3.19. Κυμισάλα, τομέας Ι. Σχέδιο ταφικού περιβόλου (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	55
FIGURE 3.20: Αναλημματικός τοίχος στην πρόσοψη του ταφικού περιβόλου της εικόνας 3.19, πριν την έναρξη της ανασκαφής (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	55
EIKONA 3.21. Ταφικός περίβολος κλασικών χρόνων στον Ραμούντα Αττικής (Πηγή: Πετράκος 1999, εικ. 239).....	55

EIKONA 3.22. Νεκρόπολη πόλης Ρόδου, οικόπεδο Πέρου. Ταφικός περίβολος με κτιστό πόδιο για την τοποθέτηση των επιταφίων μνημείων (Πηγή: ΕΦΑ Δωδεκανήσου).	56
EIKONA 3.23. Νεκρόπολη πόλης Ρόδου, οικόπεδο Σουγγανίδη. Προσόψεις δύο εφαπτόμενων περιβόλων (Πηγή: ΕΦΑ Δωδεκανήσου).	57
EIKONA 3.24. Κυμισάλα, τομέας IV. Αναλημματικός τοίχος στην πρόσοψη δύο η τριών εφαπτόμενων ταφικών περιβόλων (ταφικό μνημείο I) (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	58
FIGURE 3.25: Κυμισάλα, τομέας IV, ταφικό μνημείο I. Το βόρειο άκρο του αναλημματικού τοίχου της εικόνας 3.24 (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	58
EIKONA 3.26. Κυμισάλα, τομέας IV, ταφικό μνημείο I. Τα τμήματα α και β του αναλημματικού τοίχου (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	58
EIKONA 3.27. Κυμισάλα, τομέας IV. Πεσμένο βάθρο με την επιγραφή Καλλίπτου και η ορθογώνια βάση του (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	58
EIKONA 3.28. Η άνω πλευρά του βάρου του Καλλίπτου (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	58
EIKONA 3.29. Κυμισάλα, τομέας IV. Ενεπίγραφη βάση (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	58
EIKONA 3.30. Κυμισάλα, τομέας IV. Ταφικό μνημείο II (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	59
EIKONA 3.31. Κυμισάλα, τομέας IV. Ταφικό μνημείο III. Λαξευτή επιτάφια κατασκευή (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	59
EIKONA 3.32. Κυμισάλα, τομέας IV. Αρχιτεκτονικά μέλη πεσμένα εμπρός από το ταφικό μνημείο III (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).	59
EIKONA 3.33. Κυμισάλα, τομέας IV. Βάθρο πεσμένο εμπρός από το ταφικό μνημείο III (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας)	59
EIKONA 3.34. Κυμισάλα, τομέας IV, λαξευτή στήλη (ταφικό μνημείο IV) (Πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας).....	59
EIKONA 3.35. Ταφικοί περίβολοι του Ραμνούντα. Σχεδιαστική αναπαράσταση (Πηγή: Πετράκος 1999, εικ. 238α).	60

THE INSCRIPTIONS OF THE ANCIENT RHODIAN DEME OF KYMISSALEIS

FIGURE 4.1: Sacrificial calendar to the Damateres (After <i>Lindos II</i> , 997, no 671, photo on p. 978).	70
FIGURE 4.2: Inscribed rectangular blocks of grey limestone (inv. no E 7729, 7730, 7731, Archaeological Museum of Rhodes).....	70
FIGURE 4.3: Squeeze of inscription (inv. no E 7729, Archaeological Museum of Rhodes).	70
FIGURE 4.4: Squeeze of inscription (inv. no E 7730, Archaeological Museum of Rhodes).	71
FIGURE 4.5: Squeeze of inscription (inv. no E 7731, Archaeological Museum of Rhodes).	71
FIGURE 4.6: Funerary slab of stone (inv. no E 5442, Archaeological Museum of Rhodes).	71
FIGURE 4.7: Rectangular pedestal of grey local limestone (inv. no E 7732, Archaeological Museum of Rhodes).....	72
FIGURE 4.8: Squeeze of inscription (inv. no E 7732, Archaeological Museum of Rhodes).	72
FIGURE 4.9: Rectangular base of dark grey local limestone (inv. no E 7733, Archaeological Museum of Rhodes)...72	72
FIGURE 4.10: Squeeze of inscription (inv. no E 7733, Archaeological Museum of Rhodes).	73
FIGURE 4.11: Rectangular base of grey local mottled limestone (inv. no E 7461, Archaeological Museum of Rhodes).....	73
FIGURE 4.12: Squeeze of inscription (inv. no E 7461, Archaeological Museum of Rhodes).	73
FIGURE 4.13: Funerary stele carved in the above-ground front face of a tomb (inv. no E 7734, Archaeological Museum of Rhodes).	74
FIGURE 4.14: Squeeze of inscription (inv. no E 7734, Archaeological Museum of Rhodes).	74

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Συνοπτική περιγραφή του ανθρωπολογικού υλικού	80
EIKONA 5.1. Σκελετός 003α. Τερηδόνα σε γομφίο της κάτω γνάθου.....	81
EIKONA 5.2. Σκελετός 001. Μικρές οπές στην οφθαλμική κόγχη (cribra orbitalia).....	81

ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΣΑΛΑΣ

ΕΙΚΟΝΑ 6.1: Τάφος 9/2008 λυχνάρι (πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισσάλας).	89
ΕΙΚΟΝΑ 6.2: Τάφος 4/2007. Λυχνάρι (πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισσάλας).	89
ΕΙΚΟΝΑ 6.3: Τάφος 4/2007. Μαγειρικό σκεύος (πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισσάλας).	89
ΕΙΚΟΝΑ 6.4: Τάφος 10/2009. Πίθος (πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισσάλας).	90
ΕΙΚΟΝΑ 6.5 A-B: Α) θέση Βασιλικά, οικισμός (πηγή: Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισσάλας). Β) Σκαρίφημα κτιρίου (πηγή: Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: εικ. 121).....	90
ΕΙΚΟΝΑ 6.6 A-B: Θέση Όγλυμα, κατάλοιπα βασιλικής Αγ. Τρύφωνα (πηγή: Ν. Ζάρρας).....	91
ΕΙΚΟΝΑ 6.7: Γλυφάδα, Εκκλησία Αγίων Γεωργίου και Αντωνίου (πηγή: Ν. Ζάρρας).	91

Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΦΩΤΟΓΡΑΜΜΕΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΣΑΛΑΣ

ΕΙΚΟΝΑ 7.1. Παραδείγματα αποτελεσμάτων Γεωμετρικής Τεκμηρίωσης Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Ιερά Μονή Δαφνίου –επάνω (Πηγή: Ερευνητικά Προγράμματα Εργαστηρίου Φωτογραμμετρίας) και Βίλλα Κλωναρίδη –κάτω (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	98
FIGURE 7.2: Διάγραμμα Αρχαιολογικού Χώρου Κυμισσάλας σε Κλίμακα 1:5000 (Πηγή: Έργο ‘Δημιουργία Ψηφιακού Χαρτογραφικού Υπόβαθρου Αρχαιολογικού Χώρου Κυμισσάλας’, Γ.Ν. Μακρής, Αριθμ. Σχεδίου 01-1).	99
FIGURE 7.3. Ορθοφωτογραφικά της περιοχής της Κυμισσάλας σε κλίμακα 1:10000 (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	99
ΕΙΚΟΝΑ 7.4. Ορθοφωτοχάρτης της περιοχής της Κυμισσάλας σε κλίμακα 1:2000 (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	100
ΕΙΚΟΝΑ 7.5. Τάφος 2/2006 και γεωμετρική τεκμηρίωση σε κλίμακα 1:20 (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	100
ΕΙΚΟΝΑ 7.6. Τάφος 4/2007 και γεωμετρική τεκμηρίωση σε κλίμακα 1:20 (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	101
ΕΙΚΟΝΑ 7.7. Τάφος 2/2006: 3d μοντέλο με επίγειο σαρωτή laser (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	101
ΕΙΚΟΝΑ 7.8. Ορθοφωτογραφία τμήματος του τείχους της ακρόπολης του Αγίου Φωκά σε κλίμακα 1:25 (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	101
ΕΙΚΟΝΑ 7.9. Ορθοφωτογραφία τμήματος του οικισμού των Βασιλικών σε κλίμακα 1:50	102
ΕΙΚΟΝΑ 7.10. Χρήση ειδικού τρίποδου για λήψη φωτογραφιών (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ)....	102
ΕΙΚΟΝΑ 7.11. Χρήση οκτακάπτερου UAV για λήψη φωτογραφιών (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ)....	102
ΕΙΚΟΝΑ 7.12. Ορθοφωτογραφία όψεων κατακόρυφων τοίχων του οικισμού των Βασιλικών σε κλίμακα 1:50 (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	103
ΕΙΚΟΝΑ 7.13. Ορθοφωτογραφία της περιοχής των Βασιλικών σε κλίμακα 1:200 (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	103
ΕΙΚΟΝΑ 7.14 Τρισδιάστατο μοντέλο με υφή, ταφικού μνημείου στον τομέα IV (πηγή: Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, ΣΑΤΜ, ΕΜΠ).	104

THE PHENOMENON OF ILLEGAL EXCAVATIONS AND LOOTING OF CULTURAL RESOURCES FROM THE AREA OF KYMISSALA

FIGURE 9.1: Necropolis of Kymissala, site Skali, burial pedestals (source: KARP).	118
FIGURE 9.2: Ancient building material at the church of St. Thomas, Monolithos (source: KARP).....	118
FIGURE 9.3: 20th century lime-kiln by the site of Vassilika (source: KARP).....	118
FIGURE 9.4: Ancient greek funerary stele, with decorated pediment and two-line inscription, as a private house decoration, Monolithos (source: KARP).....	118

ΚΥΜΙΣΑΛΑ: ΤΟΠΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΣΚΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

FIGURE 11.1: Συλλογή δεδομένων υπαίθρου από φοιτητές/τριες της ΣΑΤΜ στον αρχαιολογικό χώρο των Βασιλικών (πηγή: Α. Γεωργόπουλος).....	138
EIKONA 11.2: Η ομάδα του προγράμματος HERICT: ICT at the service of Cultural Heritage 2013, στην πλατεία της Μονολίθου (Πηγή: Α. Γεωργόπουλος).....	138

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΑΛΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 12.1: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Εάν ασχολείστε στην τάξη με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, επεξεργάζεστε τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα;’</i>	141
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.1: Ραβδόγραμμα Απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Εάν ασχολείστε στην τάξη με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, επεξεργάζεστε τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα;’</i>	141
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.2: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Η ύπαρξη περιβαλλοντικών μονοπατιών στην περιοχή της Αρχαίας Κυμισάλας θα αύξανε το ενδιαφέρον σας να την επισκεφθείτε;’</i>	141
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.2: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Η ύπαρξη περιβαλλοντικών μονοπατιών στην περιοχή της Αρχαίας Κυμισάλας θα αύξανε το ενδιαφέρον σας να την επισκεφθείτε;’</i>	141
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.3: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής που εργάζεστε;’</i>	142
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.3: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής που εργάζεστε;’</i>	142
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.4: Κατανομή συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας;’</i>	142
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.4: Ραβδόγραμμα κατανομής συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας;’</i>	142
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.5: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Έχετε επισκεφθεί την περιοχή της Αρχαίας Κυμισάλας;’</i>	142
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.5: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Έχετε επισκεφθεί την περιοχή της Αρχαίας Κυμισάλας;’</i>	142
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.6: Κατανομή συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Έχετε επισκεφθεί ξανά την περιοχή της Κυμισάλας;’</i>	143
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.6: Ραβδόγραμμα κατανομής συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Έχετε επισκεφθεί ξανά την περιοχή της Κυμισάλας;’</i>	143
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.7: Κατανομή συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Αν ναι, πόσες φορές;’</i>	143
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.7: Ραβδόγραμμα κατανομής συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Αν ναι, πόσες φορές;’</i>	143
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.8: Κατανομή συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Θα ζητούσατε από τους δασκάλους σας να σας φέρουν ξανά εκδρομή στην περιοχή της Κυμισάλας;’</i>	144
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.8: Ραβδόγραμμα κατανομής συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Θα ζητούσατε από τους δασκάλους σας να σας φέρουν ξανά εκδρομή στην περιοχή της Κυμισάλας;’</i>	144
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.9: Κατανομή συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Θα ζητούσατε από τους γονείς σας να επισκεφθείτε μαζί την περιοχή της Κυμισάλας;’</i>	144
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.9: Ραβδόγραμμα κατανομής συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Θα ζητούσατε από τους γονείς σας να επισκεφθείτε μαζί την περιοχή της Κυμισάλας;’</i>	144
ΠΙΝΑΚΑΣ 12.10: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Πιστεύετε ότι η περιοχή της Αρχαίας Κυμισάλας έχει περιβαλλοντικό ενδιαφέρον;’</i>	144
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.10: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση <i>‘Πιστεύετε ότι η περιοχή της Αρχαίας Κυμισάλας έχει περιβαλλοντικό ενδιαφέρον;’</i>	144

ΠΙΝΑΚΑΣ 12.11: Κατανομή συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση ‘Θα θέλατε να επισκεφθείτε την περιοχή για να μελετήσετε το περιβάλλον;’	145
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12.11: Ραβδόγραμμα κατανομής συχνοτήτων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση ‘Θα θέλατε να επισκεφθείτε την περιοχή για να μελετήσετε το περιβάλλον;’	145

ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΚΥΜΙΣΣΑΣ

MAP 13.1: Γεωπολιτικός χάρτης της νήσου Ρόδου (πηγή: https://viagallica.com/grece/img/ile_rhodes_005_(carte_routiere).jpg , viewed 26 November 2017).	158
MAP 13.2: Η προστατευόμενη περιοχή GR4210005 Ακραμίτης-Αρμενιστής-Ατάβυρος (after: ΥΠΕΧΩΔΕ: Έργο ΕΠΠΕΡ – Υποπρόγραμμα 3 Μέτρο 3.3: ‘Αναγνώριση και περιγραφή των τύπων οικοτόπων σε περιοχές διατήρησης της φύσης’. Μελέτη 5. Περιοχή μελέτης: GR4210005 Ρόδος – Ακραμίτης – Αρμενιστής – Ατάβυρος).....	159

KYMISSALEIS: ARCHAEOLOGY AND LANDSCAPE OF AN ANCIENT DEME IN THE RHODIAN COUNTRYSIDE

There are serious obstacles impeding the study of the geography of the area of Kymissala in the south west part of the island of Rhodes, as it were in ancient times, as there is a total lack of information in the ancient sources, nor any other relevant later written records to show how the landscape developed.¹ Regarding the ancient deme of the Kymissaleis it is essential to consider the *ekistics* –the regional, city, community planning and dwelling design with respect to the physical environment.² A survey based on walking expeditions and observation, in the context of the Kymissala Archaeological Research Project (KARP), since 2006,³ has attempted amongst other things, to understand and better explain the way in which the inhabitants of the ancient deme adapted to the topography of the region.

The aim of this paper is to discern the relationship between geography, spatial development and political division of the deme of Kymissaleis, as a microcosm of a political structure that resembles that of a city-state, as well as to elucidate the ways in which collective settlements form and how they inter-relate.

The approach is based on the theory of watersheds,⁴ according to which an ancient community should have a specific productive space in order to emerge into a political organization with some status of autonomy and independence, and the political geographic boundaries of such a unit should therefore coincide with the natural boundaries of a specific geographical area. As decisive criteria for the delimitation of such a periphery one should consider farmland and pasturage, as well as precipitation (rain, snow etc), on which cultivation (and pasture) depends. Therefore, the natural boundaries of an area consist of the physical barriers (shores, mountains, cliffs, ravines etc), as well as the watersheds, even when the last does not form a physical barrier. Such a political-geographical unit may be inhabited in various ways, which always depends on the distribution of the land and distances within it, as well as the character of the community in dominant (free) or subordinated groups of inhabitants.⁵

The territory of the Kymissaleis

The region of the Kymissaleis is located on the south west coast of the island of Rhodes (**MAP 1.1**). It has been a territory of immense importance as far as geological, environmental and cultural reserves are concerned, which is why it is part of the ‘Natura 2000’ European Union wide network of nature protection areas.⁶ The area was declared an archaeological site in 2012, by the Greek Ministry of Culture and Sports for the better protection of the various archaeological sites.⁷

¹ On the influence of geography (the road system, the landscape, the markets, and the farms) in the formation of the ancient rural settlements see, for example, Pettegrew 2001. For a later study case on paleogeography see Fouache *et al.* 2012.

² The term *ekistics* applies to the science of human settlements. On the whole theory formulated behind that term and its applications see Doxiades 1968.

³ On the KARP see Stefanakis *et al.* 2015; Stefanakis 2015; Καλογερόπουλος, in the present volume: 105-110; Στεφανάκης, in print; Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011.

⁴ On information on watersheds see the United States Environmental Protection Agency, viewed 10 February 2017 <<http://water.epa.gov/type/watersheds/>>. On the importance of the use of watershed to analyse and reconstruct territories and regions crucially important for the understanding of past societies, see Banning 2002: 77; Löwenborg 2007; McDougal and Funk 2006.

⁵ For the formulation of the theory and an attempt for its application on Crete, see Φαράκλας *et al.* 1998: 7-8. Also, Ξιφαράς 2009.

⁶ Code: GR 4210005, *Official Journal of the European Union* 2006, L 259, 1-104. See also Βεργωτή, in the present volume: 152.

⁷ *The Official Government Gazette* 218, 15/06/2012: ‘Έγκριση κήρυξης και οριοθέτησης αρχαιολογικού χώρου της περιοχής

It is here that the ancient deme of Kymissaleis extends, currently the only case study of the demes of the Rhodian countryside.⁸ It has been identified by the existence of a number of funerary inscriptions in the area, where next to the name of the deceased, the ethnic ‘Κυμισσαλεύς’ is found,⁹ and indeed also by the survival of the ancient name in the modern toponym.

The geomorphology of the wider area of Kymissala, in relation to the various archaeological sites and monuments that have been located or excavated during the systematic research of the past ten years (**MAP 1.2**),¹⁰ allow us to put forward some observations and a few preliminary hypotheses regarding aspects of the spatial development and the ekistic organization of the ancient deme.

The hill of Hagios Phokas dominates the wider area of interest, north of Akramitis. On the top of the hill stood the fortified acropolis of the Kymissaleis. Connected with Hagios Phokas to the north and extending as far as the coast lies the Charakas hill, while to the south, Hagios Phokas is connected with the hill of Marmarounia, which extends southern to the foothills of Akramitis. This range of hills, therefore, creates a physical barrier (drainage divide) running from north to south, which divides the region into two large drainage basins, western and eastern (**MAP 2.1**).

The west drainage basin is dominated by the hill of Kymissala (**FIGURE 2.1**). The fertile basin of Kymissala (**FIGURE 2.2**) extends between it, the Akramitis foot at the south and the hill range of Hagios Phokas and Marmarounia in the east, at an altitude of 289 m. A second basin, of Vassilikos (**FIGURE 2.3**), is formed to the north, delimited to the north by the homonymous low hill and the hill of Napes further east and to the west by the oblong hill Atoumas, which extends from the shore to the north foothills of Akramitis.

The drainage basin of the Glyphada valley and the fertile land of Laki extends to the east of the hill range Charakas – Hagios Phokas – Marmarounia, dominated to the south by the hill of Alonia and Limbounara, two of the low foothills of Mounts Akramitis and Atavyros respectively, and by the low massif of Aroinites to the east (**FIGURE 2.4**). North-east of Charakas, on the small golf of Glyphada, lies the only accessible and navigable harbour of the rocky coastline since antiquity, today submerged below sea level, due to later tectonic activity. A point of reference in the area is the water spring at Stelies, southeast of the Marmarounia hill, a spring that must have been gushing since antiquity, as well as the springs near the coast of the Glyphada bay.

The whole area described above is delimited to south and east by the massifs of Atavyros and Akramitis.¹¹

The archaeological sites north of Mount Akramitis

During the past ten years the research team has explored most of the area north of Akramitis through organized walking expeditions, under difficult conditions caused by the thick forest and the mountainous geomorphology.¹² The aim was to attempt a first ‘reading’ of the surface data (geomorphological and

Κυμισάλας-Γλυφάδας Νοτίας Ρόδου Δωδεκανήσου, Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου’.

⁸ On the Rhodian demes see Hiller von Gaertringen 1917; Παπαχριστοδούλου 1989; Παπαχριστοδούλου 1994: 157-168; Παπαχριστοδούλου 1996; Παπαχριστοδούλου 2009.

⁹ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 85-86; Dreliossi-Herakleidou and Litinas, in the present volume: 67-68.

¹⁰ For preliminary reports since 2006 see Πατσιαδά και Στεφανάκης 2016a; Πατσιαδά και Στεφανάκης 2016b; Πατσιαδά και Στεφανάκης 2016c; Stefanakis *et al.* 2015; Stefanakis, 2015; Πατσιαδά και Στεφανάκης 2014a; Πατσιαδά και Στεφανάκης 2014b; Στεφανάκης 2009; Στεφανάκης, in print; Στεφανάκης και Πατσιαδά 2014a; Στεφανάκης και Πατσιαδά 2014b; Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011, as well as in the majority of the articles contained in the present volume.

¹¹ For a more detailed description of the region see Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 63-67.

¹² Conducted by the author, Dr Vassiliki Patsiada, Prof. Dr Hab. Mariusz Mielczarek and Konstantinos Kalogeropoulos (Ph.D. Candidate), with the participation of under-graduate and post-graduate students of archaeology of the Department of Mediterranean Studies, University of the Aegean, often in the escort of the priest of Sianna, Father Georgios Kartzias, who knows

archaeological) in order to understand the ekistics of the deme: already a plethora of archaeological sites and monuments have been located and placed on the map (**MAP 2.2**),¹³ using extend GIS data, annotated with personal observations,¹⁴ covering an area of approximately 13 square kilometers.

1. Acropolis (citadel)

In the centre of the archaeological area emerges the hill of Hagios Phokas (elev. 419 m; 36°10'35.11''N, 27°45'52.28''E). Its peak served as the acropolis of the area, strongly fortified (**FIGURE 2.5 A-B**) and containing a small Hellenistic temple (**FIGURE 2.6 A-C**).¹⁵ The site has produced pottery from the Archaic to the Hellenistic period, while in the past, earlier sherds, of the Bronze Age, were observed.¹⁶ The acropolis has unobstructed views of the major part of the region.

2. Settlements/installations

Nine sites have been located around the akropolis, most of which seem to be of residential character.

2.1. Stelies (elev. 409 m; 36°10'11.91''N, 27°46'24.78''E): the site is located north of the Byzantine church of Zoodochos Pege, below the level of the modern road. The ancient road passes south of the site; remains of it have been located at the site of Alonia (**FIGURE 2.7**) to the east and it leads to the site of Marmarounia to the west. Parts of the retaining wall of the road are still visible in various parts of the area (**FIGURE 2.8**).

An old spring contained within a rectangular built cistern is also located at Stelies (**FIGURE 2.9**). The remains of a settlement extend around the spring, as inferred by the surviving, architectural remains and foundations (**FIGURE 2.10A-B**). The sherd scatter in the area tend to date the settlement mainly to the Hellenistic period.¹⁷

To the north-northwest of the Stelies site a large, almost square enclosure exists under thick vegetation, built with strong masonry. In the middle of its north side (36°10'15.6''N, 27°46'30.6''E) a well preserved monumental staircase has been located (**FIGURE 2.11**), leading to a raised level to the south with at least five steps. At its southern limit the area is delimited by a well preserved retaining wall reaching 2,5-3,5 m in height (**FIGURE 2.12**).

2.2. Marmarounia (elev. 404 m.; 36°10'18.13''N, 27°46'05.24''E): The site is located on top of a hill, to which the citadel of Hagios Phokas is joined by a low saddle to the north. The hill is studded with architectural remains and pottery dating from the Archaic to the Hellenistic period.

Walls built with rectangular stones are preserved on the southern slope of the hill, on the right and left of a road going slightly uphill, which probably served as the ancient road to access the hill.¹⁸

the area very well.

¹³ On the antiquities of the region see Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011. Also, Hope Simpson and Lazenby 1973: 146-147, pl. 39c, 10; Inglieri 1936: 51-54; Stefanakis 2015; Stefanakis *et al* 2015: 263-283; Στεφανάκης 2009; Στεφανάκης, in print.

¹⁴ See also Ταπεινάκη κ.ά., in the present volume: 95.

¹⁵ On the acropolis see Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 72-76. Also, Berg 1862: 151; Biliotti et Cottret 1881: 86-88; Guérin 1856: 250; Hope Simson and Lanzenby 1973: 146-147; Inglieri 1936: 50-51; Maiuri 1916: 291-294; Maiuri 1928b: 83-84; Mee 1982: 59; Newton 1865: 203; Pernier 1914: 237-238; Ross 1852: 61; Sørensen 1992: 126-128; Stefanakis *et al.* 2015: 265-266; Στεφανάκης 2009: 98.

¹⁶ Mee 1982: 59.

¹⁷ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 87. Also, Guérin 1856: 251; Inglieri 1936: 54, no 4; Maiuri 1916: 288, fig. 8.

¹⁸ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 87; Also, Guérin 1856: 250; Hope Simpson and Lazenby 1973: 146; Inglieri 1936: 53; Maiuri 1916: 288-289, fig. 6; Maiuri 1928b: 83-84; Pernier 1914: 237.

Almost the entire upper part of the western slope of the hill is covered by buildings (**FIGURE 2.13 A-B**), and there is widespread pottery of the late classical and Hellenistic periods. This was probably the residential part of the site overlooking the basin of Kymissala, the site of Kampanes and the eastern part of the Necropolis, and is in sight of the settlement at the site of Vassilika.

On a building on the western edge of the plateau (36°10'18.9''N, 27°46'01.3''E) and on the exterior of its north side an inscription is preserved, in situ, occupying three successive blocks. On the first block (the easternmost) it reads EYΔΙΟ and on the second legible one, only the letters EYΠI can be read.¹⁹

On the northern edge of the hill there is an enclosure (elev. 394 m. 36°10'24.10''N, 27°45'36.27''E) built in polygonal masonry with the entrance on the east narrow side (**FIGURE 2.14 A-B**), which is likely to be sacred, as inferred by a large cylindrical altar on the inside (**FIGURE 2.15**).²⁰ Lower, in the saddle joining the hill of Marmarounia to the hill of Hagios Phokas (elev. 384 m. 36°10'27.68''N, 27°45'54.99''E), another (**FIGURE 2.16 A-B**) sacred space has been identified, where a carved stepped rectangular construction (4x2 m., h: 1 m.), most likely altar, survives bearing two depressions on the top side, while around it lie numerous bases which probably once supported stelai.²¹

2.3. Kampanes (elev. 318 m., 36°10'02.56''N, 27°45'28.69''E): The site is located on the southwestern edge of the basin of Kymissala and spreads to the southeast foot of Kymissala hill. This is an extensive residential site, where the outlines of buildings and roads are visible. Many architectural elements are also found scattered in the area (**FIGURE 2.17**). In the south-east there is a retaining wall of isodomic masonry, preserved at a sufficient height and length, in which a large stone olive press with a circular groove is embedded (**FIGURE 2.18**).²²

2.4. Atoumas south foothill (elev. 273 m.; 36°10'07.7''N, 27°44'58.7''E): West of the hill of Kymissala another site has been identified, where foundations and lower parts of walls of buildings are preserved (**FIGURE 2.19**), while the pottery seems to be Hellenistic and of a later period. This is the only site that does not have visual contact with the acropolis.

2.5. Atoumas hilltop (elev. 254 m; 36°10'28,8''N, 27°44'57,0''E): A group of buildings sit on the flat top of the hill and tower over the Vassilikos basin (**FIGURE 2.20**). The site has direct visual contact with the settlement at Vassilika, the settlement and the fortification wall at Napes, the citadel of Hagios Phokas and the sector IV of the necropolis of Kymissala. The pottery from the site is minimal, but sherds and fragments of tiles from the Hellenistic and later periods are evident.

2.6. Vassilika (elev. 253 m; 36°10'42.00''N, 27°46'09.58''E): The archaeological site of Vassilika extends to the low homonymous hill, west of Hagios Phokas, overlooking the small plain of Vassilikos. Here one can see the remains perhaps of the most important settlement in the western basin of the region. Substantial remains of ancient buildings are preserved, including a possible shrine, domestic quarters (**FIGURE 2.21A-B**), a tower and parts of a perimeter wall of polygonal masonry (**FIGURE 2.22**), forming parts of a carefully planned small settlement. At various points the door jambs of openings and thresholds are in their original place, while rectangular stone olive presses and many architectural remains are found scattered. The monumental nature of the buildings led the locals to create the legend of 'King Kymissaleus', who once ruled the area.²³ The pottery

¹⁹ Drelionssi-Herakleidou and Litinas, in the present volume: 64; Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 85-86.

²⁰ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 88. Also, Maiuri 1916: 289, fig. 6.

²¹ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 88. Also, Biliotti et Cottret 1881: 88; Inglieri 1936: 53; Maiuri 1916: 289; Pernier 1914: 237, fig. 22.

²² Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 88. Also, Biliotti et Cottret 1881: 89; Newton 1865: 204-205; Sørensen 1992: 124.

²³ On the site of Vassilika see Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 88-90. Also, Berg 1862: 150; Biliotti et Cottret 1881: 84-86; Buodelmonde 1422: 73; Guérin 1856: 248-250; Inglieri 1936: 53; Newton 1865: 202, 204; Pernier 1914: 238; Sørensen 1992, 125. On the geometric documentation of the ruins by the National Technical University of Athens see, Acevedo Prado *et al.* 2013;

sherds date from the Hellenistic period to Late Antiquity, and the same can be inferred from the surviving masonry.

2.7. Napes (elev. 257 m; 36°10'42.4''N, 27°45'21.8''E): At the south foot of the Napes hill, east of the hill of Vassilika, yet another extensive settlement has been identified, with many poorly preserved buildings (**FIGURE 2.23**), foundations, rectangular altars (**FIGURE 2.24**) and various architectural remains. Pottery points towards Hellenistic and later use of the site.²⁴

North of the settlement and higher on the south slope of the Napes hill, parts of a fortification wall, run across most of the southern slope in an east-west direction (elev. 269 m; western edge at: 36°10'42.0''N, 27°45'21.0''E, eastern edge at: 36°10'44,2''N, 27°45'24.2''E), allowing space for a monumental gate.

The western part, at a preserved length of 18.38 m. and a maximum height of 2,06 m. (**FIGURE 2.25A-C**), most probably continues for about 20-25 m. further westwards, beneath existing large stone-piles. The wall is interrupted by a gate of four meters width that leads, through a monumental staircase to the inside of the enclosure (**FIGURE 2.26**), where a number of constructions, one of them meticulously built (**FIGURE 2.27**), lie.

The wall continues to the east (**FIGURE 2.28**) with the eastern part extending for about 81m before turning north towards the steep rocks of the hilltop. The pottery on either side of the wall is clearly of the Hellenistic period.

The fortified hill of Napes has unobstructed views of the isles of Chalke and Alimnia, the hills of Charakas, Hagios Phokas, Kymissala, the basin of Vassilikos, the site at Atoumas hill and the site at Vassilika. Because of its position, it seems to control the valley leading from the bay of Yialiskari to the plain of Vassilikos.

2.8. Charakas/Amelantrou (elev. 188 m; 36°11'00.28''N, 27°46'02.90''E): On an oblong plateau high up the east slope of the hill Charakas, which dominates Glyphada Bay from the west, one more extensive settlement was identified. Long walls, foundations of buildings (**FIGURE 2.29**), artifacts (**FIGURE 2.30**) and a number (at least seven) of natural or dug cisterns (**FIGURE 2.31**) exist here. Surface pottery dates to Hellenistic and Roman times.²⁵

2.9. Glyphada/Monosyria (elev. 3 m; 36°11'18.66''N, 27°46'04.69''E): The site on the shore of Glyphada, *Mnasyrion*, as reported by Strabo (XIV, II, 12.1), which retains the old name through the modern toponym *Monosyria*, most likely functioned as the port of the deme, since it is the only accessible anchorage on the rocky shoreline of the area. Next to the sea, along the seaside (**FIGURE 2.32A-B**) many walls and remains of an ancient habitation mainly of Roman and early Christian years are visible, destroyed by the modern road. At the west end of the bay lie the ruins of an early Christian Basilika (**FIGURE 6.6**).²⁶

From the above described nine sites, Marmarounia was probably a more complex installation rather than a simple residential site, since the remains of various monumental constructions exist there, along with domestic buildings. In addition, the fact that a) the entrance to the site was constructed in a rather

Stefanakis *et al.* 2015 (Georgopoulos): 305; Ταπεινάκη κ.ά., in the present volume: 96. On the local legend of 'king Kymissaleus' see Στεφανάκης 2009: 101; Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 90.

²⁴ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 90.

²⁵ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 90. Accidentally, the site is mentioned as 'Charakas, Apetones' there.

²⁶ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 91. Also, Biliotti et Cottret 1881: 82; Hope Simpson and Lazenby 1973: 147; Inglieri 1936: 51, no. 155; Newton 1865: 204; Hiller von Gaertringen 1892: 308; Παπαχριστοδούλου 19962: 30. On the early Christian monuments of the area see Ζάρρας, in the present volume: 85-86.

monumental style and size, with large buildings on both sides and b) the site is located on the only smooth access to the hill of Hagios Phokas, which is connected with Marmarounia through a low saddle, upon which at least two sacred spaces are visible, possibly denotes an administrative character for the installation, as well as a direct relation to the citadel in the north.

The site on the top of Atoumas hill is far too small to be considered a settlement. It should be rather considered a hamlet or a large farmstead. The rest of the seven sites seem to be of residential character, in use at least from the Hellenistic period until Late Antiquity, judging by the scattered surface pottery, as well as by the remaining masonry.

The two sites at Vassilika and Kampanes seem to be by far the most extensive and therefore should have held the largest populations in the western basin of the region of interest.

3. Cemeteries

3.1. The necropolis of Kymissala (Sectors I, III, IV): The central necropolis (**MAP 1.3**) of the deme of Kymisaleis extends from the western foot of the hill of Hagios Phokas to the east, north and north-west slopes of the hill of Kymissala. It is a particularly extensive necropolis, in use at least from the archaic period to Late Antiquity, without excluding an earlier use either. The necropolis includes mostly chamber tombs (**FIGURE 3.5, 16**), carved into the rock, as a number of carved or built grave monuments survive (**FIGURE 3.24-26**), some of which supported inscribed pedestals.

On the west slope of the hill of Hagios Phokas (elev. 335 m; 36°10'25.50''N, 27°45'42.65''E) lies the late Classical and Hellenistic sector (Sector I) of the necropolis; the eastern and northern hillside of Kymissala (elev. 353 m; 36°10'26.37''N, 27°45'29.80''E) is occupied by the Archaic and Classical part (Sector III), while on the north-west slope of the hill of Kymissala (elev. 285 m; 36°10'12.36''N, 27°45'10.50''E) large funerary monuments are visible (Sector IV), from the Hellenistic period.²⁷

Apart from the necropolis of Kymissala however, a number of smaller cemeteries have been identified in various parts of the region.

3.2. Kampanes (elev. 338 m; 36°10'01.57''N, 27°45'20.69''E): South and south-west of the settlement, there is a small cemetery of Hellenistic times with large shaft graves (**FIGURE 2.33**), some of which have been re-used in modern times for farming purposes, while remains of grave monuments (**FIGURE 2.34**) lie around.²⁸

3.3. Napes (elev. 245 m; 36°10'49.74''N, 27°45'25.27''E): North-east of the settlement of Napes, lies a small cemetery. Many graves have been robbed and the surface pottery seems Hellenistic and Roman (**FIGURE 2.35**).²⁹

3.4. Glyphada/Oglyma (elev. 38 m; 36°11'12.60''N, 27°45'55.18''E): At Oglyma, on the north and north-east foot of Charakas, overlooking the bay of Glyphada, there is a cemetery, probably connected with the

²⁷ On the necropolis see Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 76-86. Also, Biliotti et Cottret 1881: 89; Furtwangler 1886: 131; Inglieri 1936: 53-4; Hope Simpson and Lazenby 1973: 146-147; Maiuri 1916: 295; Maiuri 1921: 72, 81; Maiuri 1926a: 252; Maiuri 1928b: 84; Mee 1982: 60; Pernier 1914: 239-241; Sorensen 1992: 124-125; Stefanakis *et al.* 2015: 266-283; Κωνσταντινόπουλος 1970; Στεφανάκης 2009: 96-98. For the types of graves and monuments in the necropolis of Kymissala see Πατσιαδά, in the present volume: 35-60. On the anthropological material from the archaic burials see Stefanakis *et al.* (Bourbou) 2015: 299-302; Μπούρμπου, in the present volume: 75-82. On the Late Antiquity finds from the necropolis see Ζάππας, in the present volume: 83-91.

²⁸ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 88. Also, Inglieri 1936: 51, no 157.

²⁹ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 90.

settlements at Charakas/Amelandrou and Glyphada/Monossyria. It consists of shaft graves (**FIGURE 2.36**) of the Classical and Hellenistic period, which in their majority, have been robbed. Four more graves of the 4th century BC, which must belong to the same cemetery, have been explored at the site *stou Kokkinou*, on the east foot of Charakas, while a little to the south, on a low hill, west of the modern road that leads to Glyphada and about one kilometer south of the village, another part of the cemetery has been located, with a few dozens of robbed shaft graves.³⁰

3.5. Glyphada/Hagios Georgios (elev. 50 m; 36°11'32.29''N, 27°46'25.83''E): to the east of the modern village of Glyphada and on the west and south slopes of the hill towering over the monastery of Hagios Georgios and Antonios, yet another small cemetery exists, consisting of several robbed shaft graves, most likely of the Hellenistic period, as can be judged by the scattered surface pottery.³¹

3.6. Pougas (elev. 420 m; 36°11'42.91''N, 27°48'10.55''E): The site is located inland, and west of the junction of the road that leads to Glyphada and the Embona-Sianna road. A group of five graves, dating to the 4th century BC form a small cemetery, while further west five more cist graves dating to the Early Christian years were also located.³²

3.7. Alonia/Merouli or Koutsofti (elev. 431 m; 36°10'09.61''N, 27°46'37.13''E): East of the site of Stelies there is one more, small, cemetery of the Hellenistic era. The dominant feature of the site is a monumental tomb carved into the side of a huge rock (**FIGURE 2.37**). Both the entrance of the tomb, and the niche on the right are surmounted by a carved pediment. In the chamber, there are two carved benches, one of which is decorated with a pillow and a footstool. The tomb stood once on the south side of the ancient road that led from Alonia to Stelies.³³

It is clear that the cemeteries of the area are numerous. Of exceptional importance at the western watershed is the necropolis of Kymissala which, judging by its size, must have served the needs of a wider area. It was probably the main cemetery for the extensive settlement at Kampanes and the settlement at Marmarounia. The northwestern part of it (sector IV), with the large grave monuments, may have been used mostly by the residents of the settlements at Vassilika, Atoumas hilltop and the Atoumas south foothill, west of the Kymissala hill.

The cemetery at Oglyma, in the east watershed of the area, seems to be pre-eminent, and because of its extent, it may be called a necropolis too. It most likely served the needs of the settlements at Charakas/Amelandrou and Glyphada/Monossyria.

Smaller cemeteries, however, seem to serve individual settlements: the site at Stelies has its own small cemetery to the east, by Alonia; a small cemetery is located west of the large settlement at Kampanes; the settlement at Napes has its own distinct cemetery to the east; the settlement at Glyphada also has a second, smaller, cemetery to the east, above the monastery of Hagios Georgios.

4. Other Sites

4.1. Quarries

Hagios Phokas (elev. 362 m, 36°10'31.25''N 27°45'40.85''E): Half way up the western and northwestern slopes of the hill of Hagios Phokas and on the way from the necropolis of Kymissala to the acropolis,

³⁰ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 90-91. Also, Inglieri 1936: 51, no 156; Maiuri 1916: 296; Ζερβουδάκη 1973; Παλαιολόγου 2003.

³¹ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 92.

³² Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 92. Also, Πατσιαδά και Φιλήμονος 1992a; Πατσιαδά και Φιλήμονος 1992b: 619.

³³ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 86-87. Also, Biliotti et Cotret 1881: 89; Inglieri 1936: 54, no 5; Maiuri 1916: 286, fig. 4; Newton 1856: 202; Pernier 1914: 236; Ross 1845: 61.

an extensive quarry area has been located (**FIGURE 2.38A-B**). It is, most likely, the major quarry from which grey limestone was extracted for the construction of the fortifications and the buildings of the citadel, the settlements at Marmarounia, Stelies and Kampanes, as well as for the grave monuments of the necropolis.³⁴

Napes (elev. 261 m; 36°10'43.57''N, 27°45'22.56''E): On the southeastern plateau on the top of the Napes hill, secured behind the long fortification wall there is a quarry area, from where the gray limestone with orange-colored sediments came (**FIGURE 2.39**), which were used to built the facades of many buildings and retaining walls of the settlement of Vassilika (**FIGURE 7.12**).

4.2. Spring (elev. 409 m; 36°10'11.96''N, 27°46'24.79''E): At the site of Stelies there is an old fountain within a modern rectangular built cistern (**FIGURE 2.9**), possibly at the same spot, or slightly northern as it was in antiquity, as noted by the Italian archaeologists of the early 20th century.³⁵ An altered construction by the side of the ancient road retaining wall, a few dozen meters south of the modern cistern, may have been the original position of the ancient fountain (**FIGURE 2.40**).

5. Ancient road

Traces of an ancient road that ran through parts of the deme of Kymisalleis were identified by Italian archaeologists in 1915. A part of it passes through the sites of Alonia and Stelies –where, as mentioned above, sections of retaining walls of polygonal masonry are preserved (**FIGURES 2.7-8**)– and reaches the sites at Marmarounia to continue via the saddle towards the acropolis of Hagios Phokas. From there, the ancient route bifurcates. One branch descends westwards, passes through the quarry (**FIGURE 2.41 A-B**), enters the central necropolis of Kymissala at the west foothill of Hagios Phokas and runs northwest, towards the basin of Vassilikos, most likely passing in front of the grave monuments of Sector IV. The other branch of the ancient road turns north east descending towards the small bay of Glyphada.³⁶

Preliminary observations on the spatial development of the Deme

The wider area of Kymissala, as presented above, forms a distinct geographical unit, which is likely to constitute the whole deme of the Kymissaleis. For the time being, a number of preliminary observations may be the following:

1. The region is a geomorphological unit, a large natural basin (**MAP 2.1**). It is a territorial area, bounded by the watershed, which is the ridge of the surrounding mountains or hills gathering water sources and atmospheric precipitation, leading them to a central system. This central system consists of a network of rivers and streams that flow into the sea like the valley of Glyphada or the ravine of Yaliskari, or closed systems, such as the basins of Kymissala and Vassilikos, in which the water was collected and then evaporated or was absorbed by the soil.
2. The fact that no site stands completely isolated and independent of others, implies that all sites in the deme's territory participated in a complex network of established routes. With its corrugated landscape, the area of the deme must have both facilitated and hindered the flow of natural and cultural resources among sites and both in and out of the region. All sites tend to be located closer to arable land.
3. The mountainous landscape of the region constrained roads and communication pathways, and affected the choice of the site for the settlements' establishment (**MAP 2.2**). There is an ancient network of roads,

³⁴ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 76.

³⁵ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 87. Also, Guérin 1856: 251; Inglieri 1936: 54, no 4; Maiuri 1916, 288: fig. 8.

³⁶ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 76, 86-87; Πατσιαδά, in the present volume: 45. Also, Biliotti et Cottret 1881: 89; Inglieri 1936: 442; Maiuri 1916: 285-289, 291.

parts of which are still visible in several places, which connects the main sites. The ancient road enters the area of the deme from the northeastern edge of Akramitis, from the direction of ancient Kamiros, it then follows the natural slope of the foothills southwest towards the basin of Kymissala, and, arriving at the site of Marmarounia, turns north to Hagios Phokas (citadel). From there it branches off to the two smaller drainage basins in the region: Kymissala and Vassilikos in the west and the valley of Glyphada and Laki in the east. Cemeteries were often placed along roads for the purpose of memorializing ancestors.

In many cases, ancient roads seem to follow the same course as modern roads and paths, indicating common travel routes subject to topographic constraints throughout history.³⁷

Possibly, due to the geomorphology of the territory, which would make communication between the two fertile parts of the region difficult, the bay of Glyphada and the cove of Yaliskari are likely to have played an important role in affording each basin of the deme sea communication, facilitating the transportation of goods.

4. The deme incorporate a highly defensible hilltop acropolis, constructed at the highest and most central part of this basin, controlling the two smaller watersheds to the east and west. They visually communicate with eight out of the nine sites identified to date, namely Atoumas, Vassilika, Napes, Charakas, Glyphada/Monosyria, Stelies, Marmarounia and Kampanes, which are arranged around the hill of Hagios Phokas at a distance of a 20 to 30-minute-walk and still retain extensive, visible remains. The size of the fortress indicates that it was not the location of a large settlement but rather served defensive and cult purposes and had the capability to monitor sites, the port at Glyphada, arable land, people and goods.

5. The citadel visually communicates with a second fortified hill to the north, by Napes, which, most likely, enabled control of part of the shoreline and especially of the cove of Yaliskari and the ravine leading from the sea to the settlements at Napes and Vassilika and the Vassilikos basin, parts of the territory that are not visible and therefore not controlled by the citadel at the top of Hagios Phokas. The existence of a second fortified hill near the acropolis and in proximity to the coast brings to mind the case of ‘περιπόλια’, a type of small regional strongholds, as the one know at the site of Erimokastro in Kalythies.³⁸ Because of its location near the settlements of Napes and Vassilika, the fort could, apart from the control of the region, provide emergency shelter to the population of the nearby settlements.

6. The deme had abundant access to water at all times of the year from at least the mountain spring at Stelies, or the drainage basins of Kymissala and Vassilikos, the springs and the torrent of the Glyphada valley, or the springs by the seashore of Glyphada, while the existence of cisterns in remote settlements, such as the site of Charakas/Amelantrou, indicate ways of water management.

7. The number of neighbouring sites and the existence of two large cemeteries (Kymissala, Oglyma) and other regional ones of smaller size is not unusual on the island of Rhodes. This type of spatial organization in a network of small settlements around a central core, in the so-called manner of ‘κατά κόμμας’ habitation, has been argued for the city-state of Ialysos, based on the existence of many extensive cemeteries in the region around the hill of Philerimos. More comparative information for the countryside of Rhodes however does not exist, since until today traces of the numerous demes of the island are limited to a few sporadic architectural remains, individual graves, groups of graves and sometimes parts of cemeteries.³⁹

³⁷ See Στεφανάκης 2017 for the routes followed by the many visitors of the sites of Kymissala in the nineteenth century.

³⁸ On the little fortress (περιπόλιον) at the Eremokastro at Kalythies, site most probably belonging to the deme of Hyperregheis, see Παπαχριστοδούλου 1989: 123-124. On the acropolis of Sarantapechos and Erimokastro see also Φωτίου 1996.

³⁹ The only systematic attempt in this direction concentrates in the territory of Ialysos was depended upon the context of known sporadic finds by the Italian School of Archaeology and Greek Archaeological Service until 1989 (Παπαχριστοδούλου 1989). On other cases of ‘κατά κόμμας’ organization see Κοτταρίδη 1993; Also, Moggi 1976, sporadically. On synoecism, in general, see Cavanagh 1991: 107-112.

8. Most of the sites of the region north of Akramitis seem to date from the Hellenistic period to Late Antiquity. However the excavated parts of the necropolis of Kymissala, as well as stray finds for the area, give a wider chronology span from the Bronze Age to the early Christian Era.⁴⁰ It is a fact that the damage caused to the antiquities of the area either by human or by natural causes is vast, and the reuse of the region in modern times is a contributing fact.⁴¹ The modern settlement of Glyphada is built on the site of the ancient settlement and harbour of the area, the old hamlet of Laki, is built further inland by the arable land of the east drainage basin of the region, while the fertile basins of Kymissala and Vassilikos in the west catchment area are also intensively cultivated today. Innumerable modern retaining and delimitation walls have been built with ancient material. The whole watershed, densely forested, is exploited for pasture and beekeeping. The modern uses of land probably do not differ much from those in the days of the ancient inhabitants of the deme of Kymissaleis.⁴²

9. Based on the data so far obtained and taking due concern of the watershed of the wider area, we can draw up a first delimitation of the deme of Kymissaleis (**MAP 2.3**) on the map. This leaves space for another, almost equally sized –yet unidentified– deme on the western edge of the territory of ancient Kamiros, to which the extensive archaeological remains and sites of Cape Armenistis, Patoklia/Mana⁴³ and the harbours of Kerameni and Palatia bays must belong.

The existence of all the above mentioned elements, indicate that Kymissaleis were indeed adapting natural landscape features to fit the needs of residential communities. The intensification of the Kymissala Archaeological Research Project in the years to come, with more walking expeditions and autopsy in the area,⁴⁴ and also with systematic surface surveys, wherever necessary and feasible, is expected to give much more information on the extent and spatial organization of the deme of Kymissaleis. This will be accomplished by the joint consideration of the type of visible archaeological evidence, its size, nature, spatial dispersion and density, thus enabling interpretations of surface concentrations of archaeological evidence, and their dispersion in the wider region and in time.

Moreover it may be plausible to examine how the inhabitants at each site would have accessed resources through proximity to roads, sources of water, and arable land; how the site's landscape did or did not aid protection from potential invaders; and given that excavations will advance, how buildings and structures incorporated the environment into their design.

Περίληψη

Κυμισαλείς: Αρχαιολογία και τοπίο ενός αρχαίου Δήμου της ροδιακής υπαίθρου.

Ο αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων, αποτελεί επί του παρόντος τη μοναδική περίπτωση Δήμου της ροδιακής υπαίθρου που ερευνάται συστηματικά και μπορεί να δώσει, με μια πρώτη ανάγνωση των δεδομένων, κάποια ενδεικτικά στοιχεία για τη χωροταξική ανάπτυξη και την οικιστική οργάνωσή του.

Η δεκαετής αρχαιολογική έρευνα του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου στην Κυμισάλα, έχει εντοπίσει στην ευρύτερη περιοχή και έχει χαρτογραφήσει, με τη συμβολή της Σχολής Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου

⁴⁰ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 93-94. Also, Ζάρρας in the present volume: 86-87. Ζάρρας, in print; Στεφανάκης, in print.

⁴¹ Στεφανάκης και Πατσιαδά 2009-2011: 70-71. Also, Μανουσάκη 2014a; Μανουσάκη 2014b; Μανουσάκη, in the present volume: 113-116.

⁴² On the modern uses of land in the region of Kymissala, see Βεργωτή 2009: 55; Βεργωτή, in the present volume: 154-155.

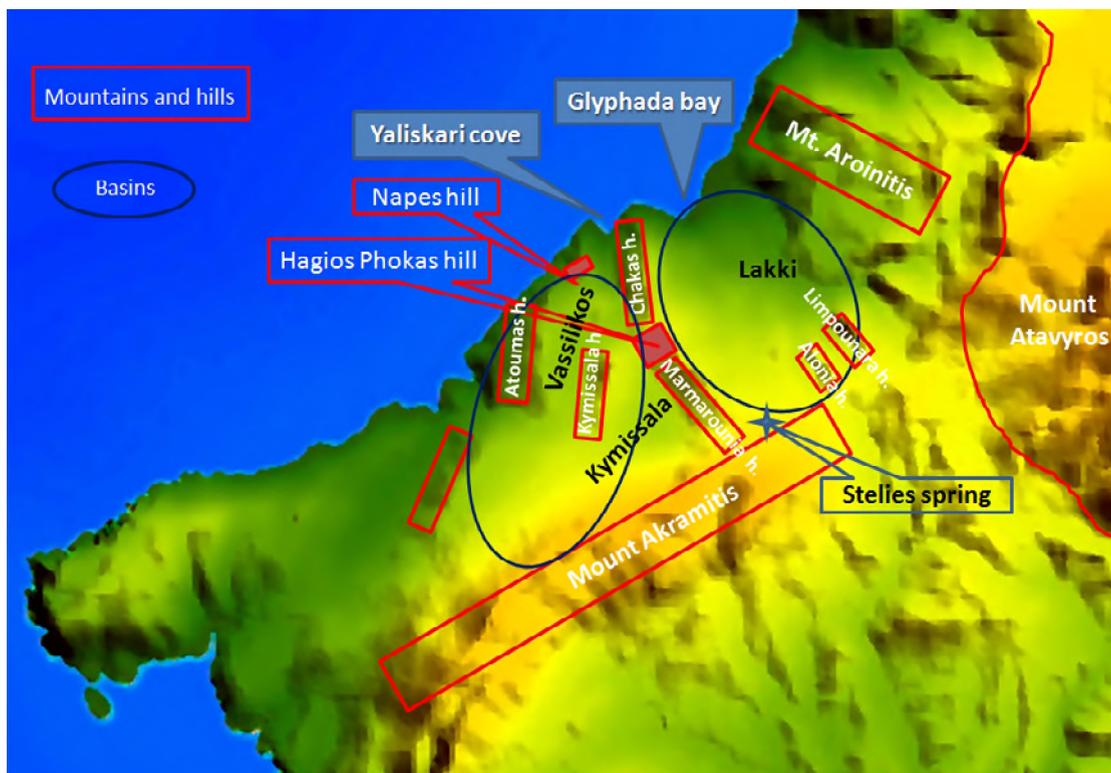
⁴³ Sørensen 1992: 123, 126.

⁴⁴ It should be noted that the east part of the basin and especially the areas of Lakki and the southern foot hills of Aroinities have not been exploited yet.

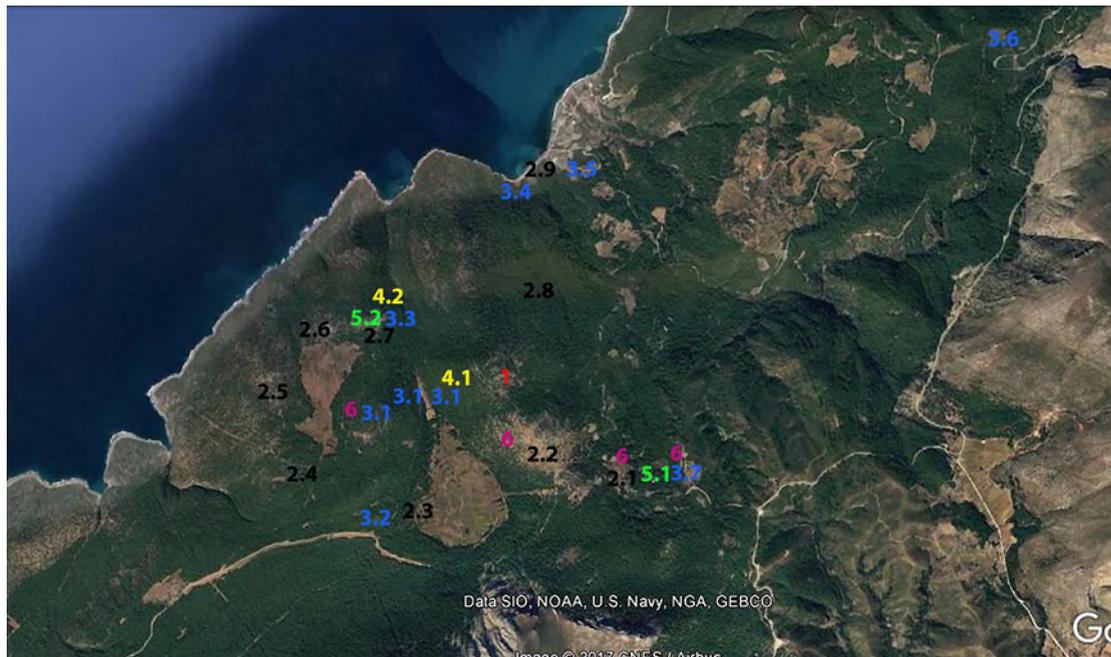
Πολυτεχνείου, πληθώρα αρχαιολογικών θέσεων και μνημείων. Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβάνονται οχυρή ακρόπολη και μικρό περιπόλιο, εννέα οικισμοί διαταγμένοι ακτινωτά γύρω από την ακρόπολη, ένας εκ των οποίων λειτουργούσε μάλλον και ως το επίνειο του αρχαίου δήμου, δύο μεγάλες νεκροπόλεις και μικρότερα νεκροταφεία ή συστάδες τάφων, τουλάχιστον δύο λατομεία, ίχνη αρχαίας οδού, πηγές κ.ά.

Το είδος της εμφανούς αρχαιολογικής μαρτυρίας, το μέγεθος και η φύση της, η χωρική διασπορά και η πυκνότητά της, παρέχουν τη δυνατότητα να επιχειρηθούν οι πρώτες ερμηνείες για τις αρχαιολογικές θέσεις και τα μνημεία, τη διασπορά τους στην ευρύτερη περιοχή και το χρόνο, καθώς και τον συσχετισμό τους, επιτρέποντας μια πρώτη εκτίμηση της έκτασης, των ορίων και της χωροταξικής ανάπτυξης του αρχαίου Δήμου των Κυμισαλέων.

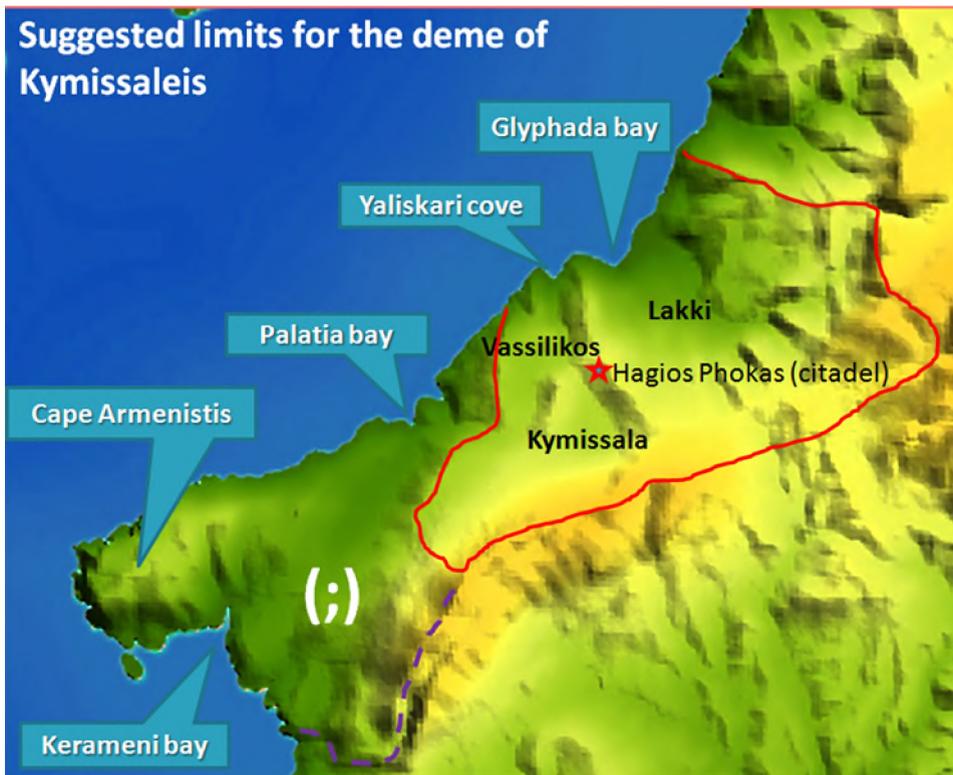
Manolis I. Stefanakis

MAP 2.1: GEOLOGICAL MAP OF THE REGION NORTH OF AKRAMITIS (SOURCE: KARP).

MAP 2.2: THE ARCHAEOLOGICAL SITES NORTH OF MOUNT AKRAMITIS. 1. ACROPOLIS (CITADEL). 2. SETTLEMENTS/ INSTALLATIONS: 2.1 STELIES; 2.2 MARMAROUNIA; 2.3 KAMPANES; 2.4 UNIDENTIFIED LOCATION WEST OF THE HILL OF KYMISSALA; 2.5 ATOUMAS HILL; 2.6 VASSILIKA; 2.7 NAPES; 2.8 CHARAKAS/AMELANTROU; 2.9 GLYPHADA/MONOSSYRIA. 3. CEMETERIES: 3.1 THE NECROPOLIS OF KYMISSALA (SECTORS I, III, IV); 3.2 KAMPANES; 3.3 NAPES; 3.4 GLYPHADA/OGLYMA; 3.5 GLYPHADA/HAGIOS GEORGIOS; 3.6 POUGGAS; 3.7 ALONIA. 4. QUARRIES: 4.1 HAGIOS PHOKAS; 4.2 NAPES; 5. OTHER SITES: 5.1 SPRING; 5.2 FORT; 6. ANCIENT ROAD (SOURCE: KARP, BACKGROUND GOOGLE EARTH 2017).

MAP 2.3: SUGGESTED LIMITS FOR THE DEME OF KYMISSALEIS (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.1: AERIAL VIEW OF THE WEST BASIN OF THE DEME OF KYMISSALEIS FROM THE SOUTH (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.2: VIEW OF THE KYMISSALA BASIN FROM THE NORTH (SOURCE: KARP).

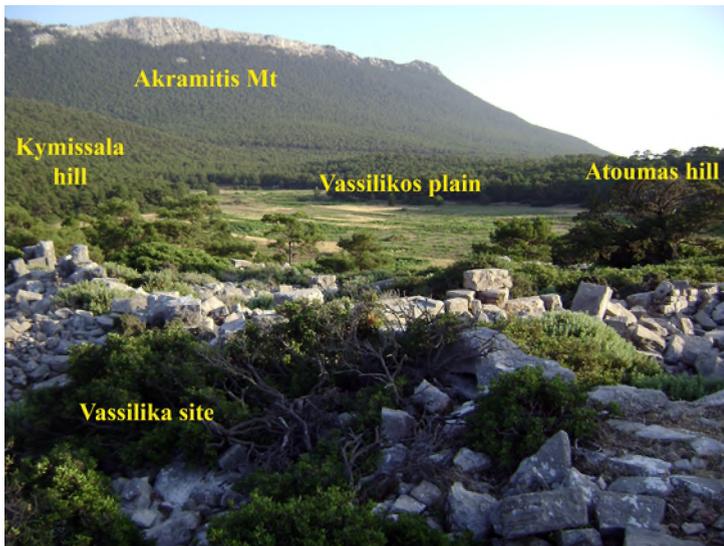

FIGURE 2.3: VIEW OF THE VASSILIKOS BASIN FROM THE NORTH (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.4: VIEW OF THE BAY OF GLYPHADA FROM THE EAST (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.5A–B: HAGIOS PHOKAS (ACROPOLIS), FORTIFICATIONS (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.6A–C: HAGIOS PHOKAS (ACROPOLIS), TEMPLE (SOURCE: KARP; DRAWING AFTER MAIURI 1916, 290, FIG. 8).

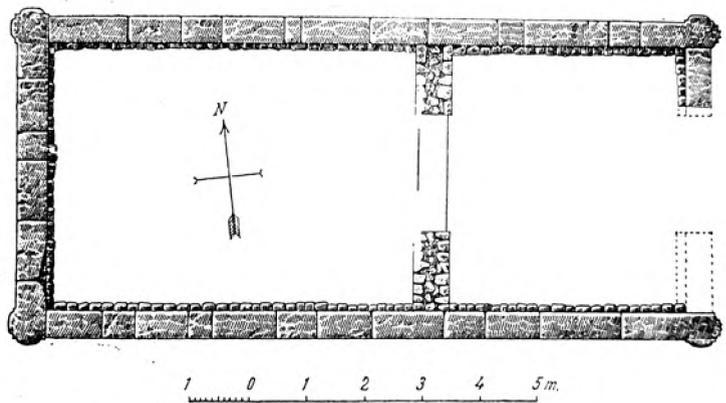

FIG. 8 — PIANTE DEL TEMPIO SULL'ACROPOLI DI HAGH. PHOKAS.

FIGURE 2.7: ALONIA, RETAINING WALL OF THE ROAD (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.8: STELIES, RETAINING WALL OF THE ROAD (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.9: STELIES, MODERN CISTERN (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.10A–B: STELIES, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.11: STELIES, MONUMENTAL STAIRCASE (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.12: STELIES, RETAINING WALL (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.13A–B: MARMAROUNIA, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.14A–B: MARMAROUNIA–HAGIOS PHOKAS SADDLE, ENCLOSURE (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.15: MARMAROUNIA–HAGIOS PHOKAS SADDLE, ENCLOSURE, ALTAR (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.16A–B: MARMAROUNIA–HAGIOS PHOKAS SADDLE, SACRED SPACE WITH ALTAR (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.17: KAMPANES, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.18: KAMPANES, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.19: ATOUMAS SOUTH FOOTHILL, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.20: ATOUMAS HILLTOP, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.21A–B: VASSILIKA, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.22: VASSILIKA, PERIMETER WALL
(SOURCE: KARP).

FIGURE 2.23: NAPES, SETTLEMENT
(SOURCE: KARP).

FIGURE 2.24: NAPES SETTLEMENT, ALTAR
(SOURCE: KARP).

FIGURE 2.25A-C: NAPES FORTIFICATION WALL, WESTERN PART (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.26: NAPES FORTIFICATION WALL, MONUMENTAL ENTRANCE/GATE (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.27: NAPES, CONSTRUCTION NORTH OF THE FORTIFICATION WALL (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.28: NAPES FORTIFICATION WALL, EASTERN PART (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.29: CHARAKAS/AMELANTROU, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.30: CHARAKAS/AMELANTROU, CARVED STONE BASIN (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.31: CHARAKAS/AMELANTROU, CISTERN (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.32A–B: GLYPHADA/MONOSSYRIA, SETTLEMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.33: KAMPANES, SHAFT GRAVE (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.34: KAMPANES, PARTS OF GRAVE MONUMENT (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.35: NAPES, CEMETERY (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.36: GLYPHADA/OGLYMA, SHAFT GRAVE (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.37: MEROULI/
KOUTSOFTI, MONUMENTAL
CARVED TOMB (SOURCE:
KARP).

FIGURE 2.38A–B: HAGIOS PHOKAS, QUARRY (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.39: NAPES, QUARRY
(SOURCE: KARP).

FIGURE 2.40: STELIES, POSSIBLE LOCATION OF THE ANCIENT FOUNTAIN CONSTRUCTION (SOURCE: KARP).

FIGURE 2.41A–B: HAGIOS PHOKAS, PART OF THE ANCIENT ROAD (SOURCE: KARP).

BIBLIOGRAPHY – ABBREVIATIONS

- Abadie-Reynal, C. and J.-P. Sodini 1992. La céramique paléochrétienne de Thasos (Aliko, Delkos, Fouilles Anciennes), *Études thasiennes* 13, Paris.
- Acevedo Pardo, C., M. Farjas, A. Georgopoulos, M. Mielczarek, R. Parenti, E. Paršeliūnas, T. Schramm, D. Skarlatos, E. Stefanakis, S. Tapinaki, G. Tucci, A. Zazo, and a team of 40 students 2013. Experiences gained from the Erasmus Intensive Programme HERICT 2013. *6th International Conference of Education, Research and Innovation*, 18th-20th November 2013: 4424-4431. Seville.
- Agrafiotis, P., G.I. Drakonakis, A. Georgopoulos, and D. Skarlatos 2017a. The Effect of Underwater Imagery Radiometry on 3D Reconstruction and Orthoimagery, *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLII-2/W3: 25-31, doi:10.5194/isprs-archives-XLII-2-W3-25-2017, 2017.
- Agrafiotis, P., K. Lampropoulos, A. Georgopoulos and A. Moropoulou 2017b. 3D Modelling the Invisible Using Ground Penetrating Radar, *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLII-2/W3: 33-37, doi:10.5194/isprs-archives-XLII-2-W3-33-2017, 2017.
- Amedeo Maiuri 2016: *Amedeo Maiuri from Rhodes to Pompeii. A life for Archaeology. Guide for Exposition*, curated by U. Pappalardo, L. Del Verme and P. Manzo, International Prize Amedeo Maiuri. Pompeii: città di Pompei 2016.
- Andreadaki-Vlazaki, M. 2014. Return of Cultural Goods and Combat of Illicit Traffic of Cultural Heritage Building an International Network, in S. Choulia-Kapeloni (ed.) *Proceedings of the Third International Conference of Experts on the Return of Cultural Property (Athens, Olympia, October 23-26, 2013)*: 15-23. Athens: Archaeological Receipts Fund.
- Antoni, J. 1999. Mirrors of our Past and Present. Archaeological Parks, in E. Jerem and I. Poroszlai (eds), *Archaeology of the Bronze and Iron Age. Experimental Archaeology, Environmental Archaeology, Archaeological Parks. Proceedings of the International Archaeological Conference, Szdzhalombatta, 3-7 October 1996* (Archaeolingua 9): 217-223. Budapest: Archaeolingua Alapítvány.
- Aufderheide, A. and C. Rodriguez-Martin 1998. *The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bachelot, L. (ed.) 2005: *Entre mondes orientaux et classiques: la place de la crémation. Colloque international de Nanterre 26-28 février 2004*, Ktéma: Civilisations de l'Orient, de la Grèce et de Rome antiques 30. Strasbourg: Université Marc Bloch.
- Badoud, N. 2015. *Le Temps de Rhodes. Une chronologie des inscriptions de la cité fondée sur l'étude de ses inscriptions*. München: Vestigia 63.
- Bailey, D.M. 1988. *A Catalogue of the Lamps in the British Museum*, 3, Roman Provincial Lamps. London: British Museum.
- Banning, E.B. 2002. *Archaeological Laboratory*. New York and London: Kluwer Academic Publishers.
- Barchard, D. 2006. The Fearless and Self-reliant Servant. The Life and Career of Sir Alfred Biliotti (1833-1915), an Italian Levantine in British Service, *Studi micenei ed egeo-anatolici* 48: 5-53.
- Bass, G.F. and Jr. van Doorninck 1982. *Yassi Ada, I: A seventh century Byzantine Shipwreck* (Ed Rachal Foundation Nautical Archaeology Series 1). College Station, Tex.: A and M University Press.
- Beazley, J.D. 1963². *Attic Red-Figure Vase-Painters*. Oxford: Clarendon Press (2nd edition).
- Benediktsson, J. 1940. *Chronologie de deux listes de prêtres kamiréens*, Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, *Archaeologisk-kunsthistoriske Meddelelser*, II 6. København: Ejnar Munksgaard.
- Benzi, M. 1992. *Rodi e la civiltà micenea*. Roma: Gruppo editoriale internazionale.
- Berg, A. 1862. *Die Insel Rhodus aus eigener Anschauung und nach den vorhandenen Quellen historisch, geographisch, archäologisch, malerisch beschrieben und durch Originalradierungen und Holzschnitte*. Braunschweig.

- Bernhardt, R. 2003. Luxuskritik und Aufwandsbeschränkungen in der griechischen Welt, *Historia Einzelschriften*, Heft 168.
- Berns, C. 2013. Grabbezirke von Knidos. Zwei Standarts der Repräsentation in klassischer Zeit, in Sporn 2013b: 203-218.
- Bettelheim, B. 1993. Παιδιά και Μουσεία, *Τομή* 301, 7: 58-64.
- Biddle, M. 1980. New Directions – Spring 1980, *Expedition Magazine* 22.3 (1980): n. pag. *Expedition Magazine*. Penn Museum.
- Biliotti, E. et L'Abbé Cottret 1881. *L'île de Rhodes* (μτφ. Μ. Μαλλιάρικη και Σ. Καραβοκυρού), vol. 2. Rhodes.
- Binford, L.R. 2009. *Debating Archaeology: Updated Edition*. Oxford: Left Coast Press.
- Birdal, M. 2010. *The Political Economy of Ottoman Public Debt*. London and New York: Tauris Academic Studies.
- Blackman, J.D., P. Knoblauch and A. Yannikouri 1996. Die Schiffshäuser am Mandrakihafen, *Archäologischer Anzeiger*: 371-426.
- Blinkenberg, Ch. 1941. *Lindos Fouilles de l'acropole 1902-1914. II Inscriptions*, tome I, II. Berlin: De Gruyter.
- Blinkenberg, Chr. 1939. Reglements de sacrifices rhodiens in *ΔΠΑΓΜΑ MARTINO P. NILSSON, A.D. IV ID. IUL. ANNO MCMXXXIX DEDICATUM, Acta Instituti Romani Regni Sueciae* (Alterra 1): 96-113. Lund: C. Gleerup.
- Blümel, W. 1991. *Die Inschriften der römischen Peraia*, Inschriften von Kleinasien, 38. Bonn: Habelt.
- Boardman, J. 1989. *Athenian Red Figure Vases. The Classical Period: a handbook*. London: Thames and Hudson.
- Bohen, B. 1997. Aspects of Athenian grave cult in the age of Homer, in S. Langdon (ed.), *New Light on a Dark Age: Exploring the Culture of Geometric Greece*: 44-55. Columbia, Mo.: University of Missouri Press.
- Bookbinder, M.P., E. Dinerstein, A. Rijal, H. Cauley and A. Rajouria. 1998. Ecotourism's Support of Biodiversity Conservation. *Conservation Biology* 12.6: 1399-1404.
- Börker, Chr. 1978. Die rhodische Kalender, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 31: 193-218.
- Bourbou, C. 2010. *Health and Disease in Byzantine Crete (7th-12th centuries AD)*. Surrey: Ashgate.
- Bousbouras, D., Y. Ioannidis and J. Matsakis 1991. Quelques informations récentes sur le daim (*Dama dama*) de l'île de Rhodos, *Biologia Gallo-Hellenica*, 18.1: 7-12.
- Bowman, B.A. 2008. Transnational Crimes Against Culture: Looting at Archaeological Sites and the Grey Market in Antiquities, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 24.3, 225-242.
- Boxill, I., C. Chambers, and E. Wint 1997. *Introduction to Social Research With Applications to the Caribbean*. Jamaica: University of the West Indies Press.
- Bramanti, B. 2013. The Use of DNA Analysis in the Archaeology of Death and Burial, in S. Tarlow and L. Nilsson Stutz (eds) *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*, 99-122. Oxford: Oxford University Press.
- Branch, N., M. Canti, P. Clark and Ch. Turney 2005. *Environmental Archaeology: Theoretical and Practical Approaches*. London: Hodder Arnold.
- Breder, J. 2013. Zur architektur attischer Grabbezirke klassischer Zeit, in Sporn 2013b: 29-44.
- Breiting, S., M. Mayer and F. Mogensen, 2005. *Quality Criteria for ESD-Schools: Guidelines to enhance the quality of Education for Sustainable Development*. Vienna.
- Bremmer, J.N. 2005. The Sacrifice of Pregnant Animals, in B. Alroth and R. Hägg (eds) *Greek Sacrificial Ritual: Olympian and Chthonia*: 155-163. Gothenburg: Paul Åströms Förlag.
- Bresson, A. 1991. *Recueil des inscriptions de la Pérée Rhodienne (Pérée intégrée)*: Besançon and Paris: Université de Besançon - Diffuse par Les Belles Lettres.
- Breznik, A. 2006. Archaeological Park: Activity of Reconstructing the Past. *Varstvo spomenikov/Journal for the Protection of Monuments* 41, 89-99.
- Breznik, A. 2014. *Management of an Archaeological Park*. Ljubljana: National Museum of Slovenia.

- Brisch, G. (ed.) 2005. *Cecil Torr, Rhodes in Ancient Times, Cambridge 1885. A New Edition of the First Major Account in English of the Island's Ancient Past*. Oxford: Archaeopress.
- Broc, N. 1988. Dictionnaire illustré des explorateurs et grands voyageurs français du XIXe siècle, t. I – Afrique. Paris: Éditions du CTHS.
- Brockelman, W.A. and P. Dearden 1990. The Role of Trekking in Conservation. A Case Study in Thailand, *Environmental Conservation* 17.2: 141-148.
- Buikstra, J.E., and D.H. Ubelaker (eds) 1994. *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*, Archaeological Survey Research Series 44. Arkansas.
- Buikstra, J.E., and L.A. Beck (eds) 2006. *Bioarchaeology. The Contextual Analysis of Human Remains*. Amsterdam: Academic Press.
- Buondelmonti, Ch. 1422. *Incipit Liber Insularum Arcipelagi Editus per Presbiterum Christophorum de Bondelmontibus de Florencia quem Misit de Ciuitate Rhodi Romam Domino Jordano Cardinal de Vrsinus Anno domini m cccc xxij [=1422]*.
- Burkhardt, N. 2013. Von Grabsteinen und Grabbauten – Typen und Entwicklung oberirdischer Grabaufsätze in den Nerkopolen der Westgriechischen Kolonien, in Sporn 2013b: 219-239.
- Butler, R. 1999. Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies* 1.1: 7-25.
- Calciati, R. 1986. *Corpus Nummorum Siculorum. La monetazione di bronzo II (Area IV)*, Syracuse. Milano: Edizioni G.M.
- Campbell, M. 1999. Ecotourism in rural developing communities, *Annals of Tourism Research* 26.3: 534-553.
- Carlström, A. 1987. *A Survey of the Flora and Phytogeography of Rhodos, Simi, Tilos and the Marmaris Peninsula* (SE Greece, SW Turkey). Lund: University of Lund.
- Catsambis, A., B. Ford and D. Hamilton (eds) 2011. *The Oxford Handbook of Maritime Archaeology*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Cavanagh, W.G. 1991. Surveys, cities and synoecism, in J. Rich and A. Wallace-Hadrill (eds) *City and Country in the Ancient World* (Leicester-Nottingham Studies in Ancient Society Volume 2), 98-119. London and New York: Routledge.
- Cazes, G.H. 1989. Alternative Tourism – Reflections on an Ambiguous Concept, in Singh, Theuns and Go (eds) 1989: 117-126.
- Challis, D. 2008. *From the Harpy Tomb to the Wonders of Ephesus. British Archaeologist in the Ottoman Empire 1840-1880*. London: Duckworth.
- Chappell, D. and K. Polk 2011. Unraveling the Cordata: Just How Organized is the International Traffic in Cultural Objects, in S. Manacorda and D. Chappell (eds) *Crime in the Art and Antiquities World*: 99-113. New York: Springer.
- Coe, M.D. 1999. *The May*. New York: Thames and Hudson.
- Cohen, E. 1989. Alternative Tourism – A Critique, in Singh, Theuns and Go 1989: 127-142.
- Coldstream, J.N. 2011. Geometric Elefantiasis, in Mazarakis Ainian 2011: 801-807.
- Cook, B.F. 1997. Sir Charles Newton KCB (1816-1894), in I. Jenkins and G.B. Waywell (eds) *Sculptors and Sculpture of Caria and the Dodecanese*. London: The British Museum London.
- Corbishley, M. 2011. *Pinning Down the Past. Archaeology, Heritage and Education Today* (Heritage Matters 5). Woodbridge: The Boydell Press.
- Corbishley, M. and P.G. Stone 1994. The Teaching of the Past in Formal School Curricula in England, in P.G. Stone and B.L. Molyneaux (eds) *The Presented Past: Heritage, Museums and Education*: 383-397. London: Routledge.
- Coulié, A. 2014. Les fouilles franco-britanniques aux XIXe siècle, in *Rhodes. Une île grecque aux portes de l'Orient. XVe-Ve siècle avant J.-C.*: 23-35. Paris: Louvre éditions – Somogy éditions d'art.
- Craik, E.M. 1980. *The Dorian Aegean, States and Cities of Ancient Greece* 5, London, Boston and Henley: Routledge and Kegan Paul (= *The Dorian Aegean* [Routledge Revivals] 2014).
- CVA Berlin Antikensammlung* 9: *Corpus Vasorum Antiquorum: Berlin, Antikensammlung* ix (Germany 74).
- CVA Copenhagen, National Museum* 4: *Corpus Vasorum Antiquorum: Copenhagen, Musée National* iv (Denmark 4).

- CVA Karlsruhe, Badisches Landesmuseum 1: *Corpus Vasorum Antiquorum: Karlsruhe, Badisches Landesmuseum i* (Germany 7).
- CVA London, British Museum 2: *Corpus Vasorum Antiquorum: London, British Museum ii* (Great Britain 2).
- CVA London, British Museum 6: *Corpus Vasorum Antiquorum: London, British Museum vi* (Great Britain 8).
- CVA Oxford, Ashmolean Museum 2: *Corpus Vasorum Antiquorum: Oxford, Ashmolean Museum ii* (Great Britain 9).
- CVA Oxford, Ashmolean Museum 4: *Corpus Vasorum Antiquorum: Oxford, Ashmolean Museum iv* (Great Britain 24).
- D'Accunto, M. 2014. Nécropoles et société aux époques protogéométrique et géométrique, in A. Coulié and M. Filimonos-Tsopotou (eds) *Rhodes une île grecque aux portes de l'Orient. XVe - Ve siècle avant J.C.*: 56-61. Paris: Louvre éditions – Somogy éditions d'art.
- D'Agostino, B. 2006. Funerary customs and society on Rhodes in the Geometric Period. Some observations, in E. Herring and D. Ridgway (eds) *Across frontiers: Etruscans, Greeks, Phoenicians and Cypriots: studies in honour of David Ridgway and Francesca Romana Serra Ridgway*. London: Accordia Research Institute, University of London.
- D'Agostino, B. 2009. La morte e il rituale funerario Archäologie der Gräber: Tod und Grabritus, in A.H. Borbein, T. Hölscher and P. Zanker (eds) *Klassische Archäologie - Eine Einführung*: 313-333. Berlin: Reime.
- Delipetrou, P. and K. Georghiou 2011. *Asyneuma giganteum*. The IUCN Red List of Threatened Species 2011: e.T162027A5535046, viewed 17 March 2017, <<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2011-1.RLTS.T162027A5535046.en>>.
- Dietz, S. 1992. Preface, in Sørensen and Pentz 1992: 7-8.
- Dobson, A. 1996. Environmental Sustainabilities: An analysis and a typology, *Environmental Politics*, 5.3: 401-428.
- Doxiadis, K.A. 1968. *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*. Oxford: Oxford University Press.
- Dragendorff, H. und F. Hiller von Gaertringen (eds) 1903. *Thera: Untersuchungen, Vermessungen und Ausgrabungen in den Jahren 1895-1902 (Band 2): Theraeische Gräber*. Berlin.
- Dubois, L. 2000. Hippolytos and Lysippos: Remarks on Some Compounds in Ἴππο-, -ἵππος, in S. Hornblower and E. Matthews (eds) *Greek Personal Names. Their Value as Evidence*, Proceedings of the British Academy: 41-52. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Dudley, N. (ed.) 2008. *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, Gland: International Union for Conservation of Nature.
- Dumbraveanu, D. 2007. Principles and Practice of Sustainable Tourism Planning, *Human Geographies* 1.1: 77-80.
- Elia, R.J. 1997. Looting, collecting, and the destruction of archaeological resources. *Nonrenewable Resources* 6.2: 85-98.
- Engels, J. 1988. *Funerum sepulcrorumque magnificentia. Begräbnis –und Grabluxusgesetze in der griechisch-römischen Welt mit einigen Ausblicken auf Einschränkungen des funeralen und sepulkralen Luxus im Mittelalter und in der Neuzeit*, Hermes, Heft 78. Stuttgart.
- Eriksson, G. 2013. Stable Isotope Analysis of Humans, in S. Tarlow and L. Nilsson Stutz (eds) *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*: 123-146. Oxford: Oxford University Press.
- European Commission 2002. *Using Natural and Cultural Heritage to Develop Sustainable Tourism in Non-traditional Tourist Destinations*, Brussels: Directorate-General for Enterprise, Tourism Unit.
- Fagan, B.M. 1996. *The Oxford Companion to Archaeology*. London and New York: Oxford University Press.
- Farjon, A. 2013a. *Pinus brutia*. The IUCN Red List of Threatened Species 2013: e.T42347A2974345, viewed 17 March 2017, <<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.20131.RLTS.T42347A2974345.en>>.
- Farjon, A. 2013b. *Cupressus sempervirens*. The IUCN Red List of Threatened Species 2013: e.T32518A2821211, viewed 17 March 2017, <<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.20131.RLTS.T32518A2821211.en>>.

- Fennell, D.A. 2001. *Οικοτουρισμός*. Αθήνα: Έλλην.
- Forrest, C. 2008. The Nature of Scientific Experimentation in Archaeology: Experimental Archaeology from the Nineteenth to the mid Twentieth Century, in P. Cunningham, J. Heeb and R. Paardekooper (eds) *Experiencing Archaeology by Experiment. Proceedings of the Experimental Archaeology Conference, Exeter 2007*: 61-69. Oxford: Oxbow Books.
- Fouache, E., E. Ecochard, C. Kuzucuoğlu, N. Carcaud, M. Ekmekçi, I. Ulusoy, A. Çiner and J. des Courtils 2012. Paleogeographical reconstruction and management challenges of an archaeological site listed by UNESCO: The case of the Letoon shrine and the Xanthos plain (Turkey), *Quaestiones Geographicae* 31.1: 37-49.
- Fraser, P.M. 1970-1971. Archaeology in Greece 1970-1971, *Archaeological Reports* 17: 3-32.
- Fraser, P.M. 1977. *Rhodian Funerary Monuments*. Oxford: Clarendon Press.
- Fraser, P.M. and C.E. Bean 1954. *The Rhodian Peraea and the Islands*. Oxford: Oxford University Press.
- Fraser, P.M. and Matthews, E. 1987. *A Lexicon of Greek Personal Names*. Oxford: Oxford University Press.
- Furtwängler, A. 1886. Erwerbungen den Königl. Museen zu Berlin im Jahre 1885, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 1: 129-161.
- Fussell, A. 1982. Terrestrial Photogrammetry in Archaeology, *World Archaeology* 14.2, *Photogrammetry/Miscellany* (Oct): 157-172.
- Garrison, E.G. 2003. *Techniques in Archaeological Geology*. New York: Springer.
- Gates, C. 1983. *From Cremation to Inhumation: Burial Practices at Ialysos and Kameiros during the Mid-Archaic Period, ca 625-525 B.C.* Occasional Paper 11. Los Angeles: Institute of Archaeology, University of California.
- Gelder von, H. 1899. Die rhodischen Inschriften, in H. Collitz and F. Bechtel (eds) *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, 3.1: 411-686. Göttingen: Vandenhoeek und Ruprecht.
- Gelder von, H. 1900. *Geschichte der alten Rhodier*. Haag: Martinus Nijhoff.
- Georgopoulos, A., C. Oikonomou, E. Adamopoulos and E.K. Stathopoulou 2016. Evaluating Unmanned Aerial Platforms for Cultural Heritage Large Scale Mapping, *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLI-B5: 355-362, doi:10.5194/isprs-archives-XLI-B5-355-2016.
- Georgopoulos, A., S. Tapinaki, G.N. Makris, M.I. Stefanakis, 2014 (presentation). Innovative Methods for Digital Heritage Documentation: The archaeological landscape of Kymissala in Rhodes, presented at 18th ICOMOS General Assembly and Symposium: 'Heritage and Landscape as Human Values', Firenze, Italy, 9-14 November 2014.
- Georgoudi, St. 2013. L'alternance de genres dans les dénominations des divinités grecques, *Eugesta* 3: 25-42.
- Gibbon, G. 2013. *Critically Reading the Theory and Methods of Archaeology: An Introductory Guide*. New York: Rowman and Littlefield.
- Goette, H.R. and O. Palagia (eds) 2005. *Ludwig Ross und Griechenland. Akten des internationalen Kolloquiums, Athen, 2-3 Oktober 2002* [Internationale Archäologie. Studia honoraria Band 24]. Rahden/Westf: Marie Leidorf.
- Goldstein, L. 2006. Mortuary Analysis and Bioarchaeology, in Buikstra, J.E. and Beck, L.A. *Bioarchaeology. The Contextual Analysis of Human Remains*: 375-387. Amsterdam: Academic Press.
- Grauer, A.L. (ed.) 2012. *A Companion to Paleopathology*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Guérin, V. 1856. *Voyage dans l'Île de Rhodes et description de cette Île*. Paris: Durand.
- Gunning, L.P. 2009. *The British Consular Service in the Aegean and the Collection of Antiquities for the British Museum*. Farnham: Ashgate Publishing Ltd.
- Hallof, K. 1987. Bibliographie Friedrich Freiherr Hiller von Gaertringen, *Klio* 69: 573-598.
- Hassler, M. 2017. The Catalogue of Life Partnership (2017). World Plants: Synonymic Checklists of the Vascular Plants of the World in the Catalogue of Life. Checklist Dataset, viewed 22 September 2017, <<https://doi.org/10.15468/7ppkhn>>.
- Hellmann, M.-Ch. 2006. *L'architecture grecque 2. Architecture religieuse et funéraire*. Paris: Editions A & J Picard.

- Helm, C. 2000. Ludwig Ross und seine Bedeutung für die klassischen Altertumswissenschaften, in M. Kunze (ed.) *Akzidenzen 12. Flugblätter der Winckelmann-Gesellschaft*: 3-24. Stendal.
- Hemsley, J., V. Cappellini and G. Stanke 2005. *Digital Applications for Cultural and Heritage Institutions*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- HERICT: ICT at the service of Cultural Heritage, 2013a, Erasmus Intensive Programme, viewed 19 May 2017, <http://www.gim-international.com/issues/articles/id2127-A_Field_Trip_to_Rhodes.html>.
- HERICT: ICT at the service of Cultural Heritage, 2013b, Erasmus Intensive Programme, viewed 19 May 2017, <<https://www.cut.ac.cy/news/article/?contentId=118861>>.
- Hesberg, H. von 1980. Konsolengeisa des Hellenismus und der frühen Kaiserzeit, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung, Ergänzungsheft* 24. Mainz: von Zabern.
- Hesberg, H. von 1992. *Römische Grabbauten*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Hesberg, H. von and P. Zanker (eds) 1987. *Römische Gräberstraße. Selbstdarstellung – Status – Standard. Kolloquium in München vom 28. bis 30. Oktober 1985*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
- Hiller von Gaertringen, F. 1899. *Thera. Untersuchungen, Vermessungen, Ausgrabungen in den Jahren 1895-1898*. Erster Band. Berlin: Reimer.
- Hiller von Gaertringen, F. 1892. Moderne und antike Ortsnamen auf Rhodes, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 17: 307-318.
- Hiller von Gaertringen, F. 1931. Rhodos, in A. Pauly and G. Wissowa (eds) *Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, Supplement V: 731-840.
- Hiller von Gaertringen, F. 1917. Die Demeen der rhodischen Städte, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 42, 171-184.
- Hodder, I. 1987. The Contextual Analysis of Symbolic Meanings, in I. Hodder (ed.) *The Archaeology of Contextual Meanings*: 1-10. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffman, B. 2006. *Art and Cultural Heritage: Law, Policy and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, O. 1910. Grammatik und Wortregister zu den rhodischen Inschriften, in H. Collitz und F. Bechtel (eds) *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, Band 4, Heft 3: 579-675. Göttingen.
- Holland, R. and D. Markides, 2008². *The British and the Hellenes. Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960*. New York: Oxford University Press.
- Honey, M. 1999. *Ecotourism and Sustainable Tourism. Who Owns Paradise?*. Washington DC: Island Press.
- Hope Simpson, R. and J.F. Lazenby 1973. Notes from the Dodecanese III, *Annual of the British School at Athens* 68: 127-179.
- Hopkinson, M. 2010. Ο τουρισμός στη Νότια Ρόδο, επιπτώσεις και δυνατότητες ανάπτυξης, *Δωδεκάνησος Γ'*: 69-85.
- Inglieri, R.U. 1936. *Carta Archeologica dell'Isola di Rodi*: Firenze: R. Istituto Geografico Militare.
- Jacopi, G. 1928. Esplorazione del santuario di Zeus Atabyrios, *Clara Rhodos* 1: 88-91.
- Jacopi, G. 1929. *Scavi nella necropoli di Jalisso 1924-1928*, *Clara Rhodos* III.
- Jacopi, G. 1931. *Esplorazione archeologica di Camiro I. Scavi nelle necropoli Camiresi 1929-1930*, *Clara Rhodos* IV.
- Jacopi, G. 1932-33a. Esplorazione archeologica di Camiro - II. A' Necropoli, *Clara Rhodos* VI-VII: 9-219.
- Jacopi, G. 1932-33b. Scavi e ricerche di Nisiro, *Clara Rhodos* VI-VII: 471-552.
- Jähne, B. and H. Haußecker 2000. *Computer Vision and Applications, A Guide for Students and Practitioners: a guide for students and practitioners*. San Diego, CA: Academic Press: Academic Press.
- Jebb, R.C. 1895. Sir C.T. Newton, *Classical Review* 9.1: 81-85.
- Johansen, K.F. 1958. *Exochi. Ein frührhodisches Gräberfeld*. København: Munksgaard.
- Johansen, K.F. 1979-1984. K.F. Kinch i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal 1979-84, viewed 30 April 2017, <<http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=292562>>.
- Johnsen, H. and B. Olsen 1992. Hermeneutics and Archaeology: On the Philosophy of Contextual Archaeology, *American Antiquity* 57.3: 419-436.

- Joyce, R. 2006. The monumental and the trace: archaeological conservation and the materiality of the past, in N. Agnew and J. Bridgland (eds) *Of the Past, for the Future: Integrating Archaeology and Conservation: Proceedings of the Conservation Theme at the 5th World Archaeological Congress*: 13-18. Los Angeles: Getty Conservation Institute.
- Judd, M.A. 2008. The Parry Problem. *Journal of Archaeological Science* 35: 1658-1666.
- Juganaru, I.-D., M. Juganaru and A. Anghel 2008. Sustainable Tourism Types, *Annals of University of Craiova - Economic Sciences Series* 2.36: 797-804.
- Kalay, Y., Th. Kvan and J. Affleck 2007. *New Heritage, New Media and Cultural Heritage*. London: Routledge.
- Karamanlidis, A. and P. Dendrinis 2015. *Monachus monachus*. The IUCN Red List of Threatened Species 2015: e.T13653A45227543, viewed 17 March 2017, <<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2015-4.RLTS.T13653A45227543.en>>.
- Katisoti, A. 2014. The Circulation of Cypriot Lamps in Late Roman–Early Byzantine Rhodes, Greece, in Ζάρρας και Στεφανάκης 2014: 153-165.
- Katzenberg, M.A. 2012. The Ecological Approach: Understanding Past Diet and the Relationship between Diet and Disease, in A.L. Grauer (ed.) *A Companion to Paleopathology*: 97-113. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Kinch, K.F. 1914. Vroulia. Foundation Carlsberg – Copenhagen – Berlin: G. Reimer.
- Kipfer, B.A. 2000. *Encyclopedic Dictionary of Archaeology*. New York: Springer.
- Klette, R. 2014. *Concise Computer Vision*. London: Springer.
- Kontogianni, G., E.K. Stathopoulou, A. Georgopoulos and A. Doulamis 2015. HDR Imaging for Feature Detection on Detailed Architectural Scenes, *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XL-5/W4: 325-330, doi:10.5194/isprsarchives-XL-5-W4-325-2015.
- Kontorini, V. 1989. Οι επιγραφές, in M. Filimonos and V. Kontorini, Ένα νέο Γυμνάσιο στη Ρόδο και η μαρτυρία του Διόδωρου, XX, 100, 3-4, *Antiquité Classique* 58: 128-175.
- Korhonen, J. 2003. Should we measure corporate social responsibility?, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management* 10.1: 25-39.
- Kottak, C.P. 2011. *Window on Humanity: A Concise Introduction to Anthropology*. New York: McGraw-Hill.
- Kouimtzoglou, T., E.K. Stathopoulou, P. Agrafiotis and A. Georgopoulos 2017. Image based 3d reconstruction data as an analysis and documentation tool for architects: the case of plaka bridge in Greece. *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLII-2/W3: 391-397.
- Kurtz, D.C. and J. Boardman 1971. *Greek Burial Customs*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Lagia, A., A. Papatthanasiou and S. Triantaphyllou 2014. The State of Approaches to Archaeological Human Remains in Greece, in B. O' Donnabhain and M.C. Lozada (eds) *Archaeological Human Remains. Global Perspectives*: 105-126. New York: Springer.
- Laube, I. 2006. *Thorakophoroi. Gestalt und Semantik des Brustpanzers in der Darstellung des 4. bis 1. Jhs v.Chr.*. Rahden/Westf.: Rahden: Verlag Marie Leidorf.
- Laurenzi, L. 1936. Necropoli ialisie (scavi dell'anno MCMXXXIV-XII), *Clara Rhodos* VIII: 7-205.
- Lauter, H. 1972. Kunst und Landschaft – Ein Beitrag zum rhodischen Hellenismus, *Antike Kunst* 15: 49-59.
- Lindberg, K., D. Engeldrum and M.E. Wood (eds) 1998. *Ecotourism. A Guide for Planners and Managers* 2. Vermont: The Ecotourism Society.
- Lipe, W.D. 1984. Value and Meaning in Cultural Resources, in H. Cleere (ed.) *Approaches to the Archaeological Heritage. A Comparative Study of World Cultural Resource Management Systems*: 1-11. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lippolis, E. and G. Rocco 2011. *Archeologia greca. Cultura, società, politica e produzione*. Milano and Torino: Mondadori.
- Löwenborg, D. 2007. Watersheds as a Method for Reconstructing Regions and Territories in GIS, in J.T. Clark and E.M. Hagemester (eds) *Digital Discovery. Exploring New Frontiers in Human Heritage*:

- CAA 2006 *Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Proceedings of the 34th Conference, Fargo, United States, April 2006*: 143-149. Budapest: Archaeolingua.
- Lowenthal, D. 1985. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maiuri, A. 1916. Ricerche archeologiche nell'isola di Rodi (1915), *Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente* 2: 285-298.
- Maiuri, A. 1921. *Rodi. Il piccolo cicerone moderno Nr. 21*: Milano, Firenze and Naples: Alfieri and Lacroix.
- Maiuri, A. 1926a. Appendix II. Le necropoli micenee dell'isola di Rodi, *Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente* 6-7 (1923-24): 251-256.
- Maiuri, A. 1926b. Parte II. La necropoli arcaica di Jalisos (Scavi del 1916 e 1922), *Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente* 6-7 (1923-24): 257-341.
- Maiuri, A. 1928a. Prefazione, *Clara Rhodos* I: 11-14.
- Maiuri, A. 1928b. Scavi ed esplorazioni nell'isola di Rodi. Esplorazione della regione dell'Acramiti, *Clara Rhodos* I: 83-84.
- Maiuri, A. 1959. *Vita d'Archeologo. Cronache dell'archeologia Napolitana*. Napoli: Montanino editore.
- Maiuri, A. 1962. *Dall'Egeo al Tirreno*. Napoli: L'Arte Tipografica.
- Masseti, M. (ed.) 2002. *Island of Deer. Natural History of the Fallow Deer of Rhodes and of the Vertebrates of the Dodecanese*. Rhodes: Environment Organization of the City of Rhodes.
- Masseti, M. and D. Mertzaniidou 2008. *Dama dama*. The IUCN Red List of Threatened Species 2008: e.T42188A10656554, viewed 17 March 2017, <<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2008.RLTS.T42188A10656554.en>>.
- Masson, O. 1973. Les noms des esclaves dans la Grèce antique, in *Actes du colloque 1971 sur l'esclavage. Besançon 10-11 mai 1971*, 9-23. Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté (*Actes des colloques du Groupe de recherche sur l'esclavage dans l'antiquité*, 2) (= *Onomastica Graeca Selecta* I, Paris, 1990: 147-161).
- Masson, P. and H. Guillot 1994. Archaeofiction with Upper Primary School Children 1988-1989, in P.G. Stone and B.L. Molyneaux (eds) *The Presented Past: Heritage, Museums and Education*: 375-382. London: Routledge.
- Mazarakis Ainian, A. (ed.) 2011. *The Dark Ages Revisited. Acts of an International Symposium in Memory of William D.E. Coulson. University of Thessaly, Volos, 14-17 June 2007*, Vol. II. Volos: University of Thessaly Press.
- McDougal, S. and C. Funk 2006. The Watershed Model, Local Contexts, and Settlement Pattern Studies Text (PDF). Paper presented at the 77th Annual Meeting of the Society for Pennsylvania Archaeology Washington, PA May 5-7, 2006, viewed 22 January 2017, <<http://www.phmc.state.pa.us/portal/communities/archaeology/files/mcdougalsheds.pdf>>.
- McManus, P. 1999. Archaeological parks: what are they?, *Archaeology International* 3: 57-59.
- Mee, C. 1982. *Rhodes in the Bronze Age. An Archaeological Survey*. Warminster: Aris and Phillips.
- Miltner, F. 1937. *Das Cömeterium der Sieben Schläfer*, *Forschungen in Ephesos* IV, Heft 2. Vienna: Rudolf M. Rohrer.
- Minner, I.E. 2006. *Ewig in Fremder im fremden Lande – Ludwig Ross (1806-1859) und Griechenland. Biographie*. Möhnesee-Wamel: Bibliopolis.
- Moggi, M. 1976. *I sinecismi interstatali greci, vol. 1: Dalle origini al 338 a.C.* Pisa: Edizioni Marlin.
- Morelli, D. 1955. Gli stranieri in Rodi, *Studi classici e orientali* 5: 126-190.
- Morelli, D. 1959. I culti in Rodi, *Studi classici e orientali* 8: 1-184.
- Morris, I. 1987. *Burial and Ancient Society. The Rise of the Greek City-state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morris, I. 1997. *Ταφικά τελετουργικά έθιμα και κοινωνική δομή στην κλασική αρχαιότητα* (translated by Κάτια Μαντέλη). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Musgrave, J. 1990. Dust and Damn'd Oblivion: A Study of Cremation in Ancient Greece, *Annual of the British School at Athens* 85: 271-299.

- Napoleone-Lemaire, J. 1969. *L'église à atrium de la grande colonnade*. Bruxelles: Centre belge de recherches archéologiques à Apamees de Syrie.
- National Park Service (NPS) 1997. *Cultural Resource Management Guideline #28*, NPS. Washington, D.C: U.S. Department of Interior, National Park Service.
- Newton, C.T. 1865. *Travels and Discoveries in the Levant*. London: Day.
- Nilsson, M.P. 1935. Die eleusinischen Gottheiten, *Archiv für Religionwissenschaft* 32: 79-141.
- Oliverio, G. 1914. Iscrizioni inedite delle Sporadi, *Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente* 1: 367-368.
- Orssaud, D. and J.P. Sodini 2003. Le 'Brittle Ware' dans le massif Calcaire (Syrie du Nord), *7ο Διεθνές Συνέδριο Κεραμικής της Μεσογείου* (Θεσσαλονίκη, 11-16 Οκτωβρίου 1999): 491-504.
- Ortner, D.J. 2003. *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. San Diego: Academic Press.
- Ortner, D.J. 2012. Differential Diagnosis and Issues in Disease Classification, in A.L. Grauer (ed.) *A Companion to Paleopathology*: 250-67. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Papachristodoulou, J. 1992. Culti e santuari di Rodi. Nuovi dati e scoperte, *La Magna Grecia e i Grandi Santuari della Madrepatria, Atti del trentunesimo Convegno di Studi sulla Magna Grecia*: 249-273. Taranto: Istituto per la storia e l'archeologia della Magna Grecia.
- Papathanasiou, A., M.P. Richards and S.C. Fox (eds) 2015. *Archaeodiet in the Greek World: Dietary Reconstruction from Stable Isotope Analysis*, Occasional Wiener Laboratory Series (OWLS), Hesperia Supplement 49.
- Patachonov, P. 2012. Role and Place of Alternative Tourism Development in Mountain Areas, *Journal of Settlements and Spatial Planning Special Issue*, 1: 149-155.
- Patsiada, V. 1996. Grabtische und Grabaltäre in der Nekropole von Rhodos, in D. Berges (ed.) *Rundaltäre aus Kos und Rhodos*: 84-109. Berlin: Mann.
- Pergent, G. 1992. Key species in the Mediterranean littoral. The importance of *Posidonia oceanica* meadows. *The European Coastline Study*: 32-36. Galway: European Science Foundation and Commission of the European Communities.
- Pernier, L. 1914a. Ricognizioni archeologiche nelle Sporadi, *Bollettino d'Arte* 8: 219-242.
- Pernier, L. 1914b. Ricognizioni archeologiche nelle Sporadi, *Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente* 1: 364-367.
- Petersmann, H. 1987. Altgriechischer Mutterkult. Matronen und verwandte Gottheiten, in G. Bauchhenss, G. Neumann (eds) *Ergebnisse eines Kolloquiums veranstaltet von der Göttinger Akademie Kommission für die Altertumskunde Mittel-und Nordeuropas*: 171-199. Beihefte der Bonner Jahrbücher 44. Köln.
- Pettegrew, D.K. 2001. Chasing the Classical Farmstead: Assessing the Formation and Signature of Rural Settlement in Greek Landscape Archaeology, *Journal of Mediterranean Archaeology* 14.2: 189-209.
- Piraccini, R. 2016. *Rhinolophus ferrumequinum*. The IUCN Red List of Threatened Species 2016: e.T19517A21973253, viewed 17 March 2017, <<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-2.RLTS.T19517A21973253.en>>.
- Podgorny, I. 2004². The Excluded Present: Archaeology and Education in Argentina, in P. Stone and R. Mac Kenzie (eds) *The Excluded Past: Archaeology in Education*: 183-189. London: Routledge.
- Polignac, F. de 2005. Perspectives et limites de l'analyse de l'incinération dans le monde grec, in Bachelot (ed.): 173-181.
- Poulter, G.A. and I. Kerslake 1997. Vertical Photographic Site Recording: The 'Holmes Boom', *Journal of Field Archaeology*, 24.2: 221-232.
- Pugliese Carratelli, G. 1955-1956. Nuovo supplemento epigrafico rodio, *Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente* 33-34, NS17-18: 157-181.
- Rabe, B. 2008. *Tropaia, τροπή und σκῆλα. Entstehung, Funktion und Bedeutung des griechischen Tropaions*. Tübinger Archäologische Forschungen, Band 5. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf.
- Rahtz, S. and P. Reilly 2003. *Archaeology and the Information Age*. Oxon, UK: Routledge.

- Renfrew, C. and P. Bahn (eds) 2001. *Αρχαιολογία. Θεωρίες, μεθοδολογία και πρακτικές εφαρμογές* (μτφρ. Ι. Καραλή-Γιαννακοπούλου). Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα.
- Richardson, W. 2004². Well in the Neolithic... : Teaching about the Past in English Primary Schools in the 1980's, in P. Stone and R. Mac Kenzie (eds) *The Excluded Past: Archaeology in Education*: 282-292. London: Routledge (2nd edition).
- Roberts, C.A. 2013. The Bioarchaeology of Health and Well-Being: Its Contribution to Understanding the Past, in S. Tarlow and L. Nillsson Stutz (eds) *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*: 79–98. Oxford: Oxford University Press.
- Robinson, D.M. 1942. *Excavations at Olynthus XI. Necrolynthia. A Study in Greek Burial Customs and Anthropology*. Baltimore: John Hopkins Press.
- Ross, L. 1845. *Reisen auf den griechischen Inseln des agäischen Meeres IV*. Stuttgart und Tübingen: Cotter.
- Ross, L. 1852. *Reisen nach Kos, Halikarnassos, Rhodos und Cypern*. Halle.
- Ruppenstein, F. 2013. Cremation Burials in Greece from the Late Bronze Age to the Early Iron Age: continuity or change, in M. Lochner and F. Ruppenstein (eds), *Brandbestattungen von der mittleren Donau bis zur Agäis zwischen 1300 und 750 v. Chr. Akten des internationalen Symposiums und der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 11-12 Februar 2010*: 185-196. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Samuel, A.E. 1972. *Greek and Roman Chronology: Calendars and Years in Classical Antiquity*, Handbuch der Altertumswissenschaft, Abteilung 1, Teil 7. München: C.H. Beck.
- Schäfer, J. 1957. *Studien zu den griechischen Reliefpithoi des 8.-6. Jahrhunderts v. Chr. aus Kreta, Rhodos, Tenos und Boeotien*. Kallmünz: Lassleben.
- Schepartz, L.A., S.C. Fox and C. Bourbou 2009. *New Directions in the Skeletal Biology of Greece*, Hesperia Supplement 43.
- Schindel, U. 1972. Hiller von Gaertringen Friedrich, in *Neue Deutsche Biographie* 9: 155. Berlin: Duncker and Humblot, viewed 29 April 2017, <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd118704966.html>>.
- Schröder, W.-A. on-line. Kinch, Karl Frederik (1853–1921) in *Philologische Biographien, Materialien zur Biographie klassischer Philologen, vornehmlich von Handschriftenforschern, TEUCHOS – Zentrum für Handschriften- und Textforschung*, viewed 24 March 2017, <<http://www.teuchos.uni-hamburg.de/interim/prosop/Kinch.Karl.html>>.
- Schultz, M. 2001. Paleohistopathology of Bone: A New Approach to the Study of Ancient Diseases. *American Journal of Physical Anthropology* 44: 106-147.
- Schweizer, H.B. 1922. Archäologische Funde in den Jahren 1916-1923, Griechenland, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 37: 334-336.
- Scirpo, P.D. 2011. Οι Ροδο-κρητικές Λατρείες στην Γέλα και τον Ακράγαντα κατά την Αρχαϊκήν Περίοδο. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Segre, M. 1951. Rituali rodii di sacrifici, *La Parola del Passato* 6: 139-153.
- Segre, M. e G. Pugliese Carratelli 1952. Tituli Camirenses, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente XXVII-XXIX, n.s. XI-XIII [1949-1951]*: 141-318.
- Selivanov, S. 1892. *Topography of Ancient Rhodes*, Kazan (in Russian).
- Shapiro, L.G. and G.C. Stockman 2001. *Computer Vision*. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, cop.
- Simantoni-Bournia, E. 2004. *La Céramique grecque à reliefs. Ateliers insulaires du VIIIe au VI siècle avant J.C.* Genève and Paris: Droz and Diffusion Champion.
- Simon, E. 1995. Doppelgottinnen in Anatolien, Griechenland und Rom, *Eirene* 31: 69-87.
- Singh, T.V., H.L. Theuns and F.M. Go (eds) 1989. *Towards Appropriate Tourism: The Case of Developing Countries* Europäische Hochschulschriften / European University Studies / Publications Universitaires Européennes (Book 11). Frankfurt/M., Bern, New York, Paris: Peter Lang.
- Smardz, K. 2004². Archaeology in the Toronto School System: the Archaeological Research Centre, in P. Stone and R. Mac Kenzie (eds) 2004². *The Excluded Past: Archaeology in Education*: 293-307. London: Routledge.

- Smith, C. 1883. Inscriptions from Rhodes, *Journal of Hellenic Studies* 4: 136-141.
- Smith, C. 1884. Four archaic vases from Rhodes, *Journal of Hellenic Studies* 5: 220-240.
- Smith, C. 1885. Vases from Rhodes with incised inscriptions, *Journal of Hellenic Studies* 6: 371-377.
- SNG Copenhagen: *Sylloge Nummorum Graecorum, The Danish National Museum, Copenhagen* vol. 1: *Sicily-Italy*. Copenhagen 1981.
- Sokolowski, F. 1962. *Lois sacrées des cités grecques: Supplément*, Travaux et mémoires, 11. Paris: De Boccard.
- Soren, D. 1992. Preface, in Sørensen and Pentz 1992, 7-8.
- Sørensen, L.W. 1992. Excavations and Surveys in Southern Rhodes: The Post-Mycenaean Periods until Roman Time, in Sørensen and Pentz 1992: 11-157.
- Sørensen, L.W. and P. Pentz 1992. *Excavations and Surveys in Southern Rhodes: The Post-Mycenaean Periods until Roman Times and the Medieval Period*. Lindos IV.2. Results of the Carlsberg Foundation Excavations in Rhodes 1902-1914. Copenhagen: National Museum of Denmark, Collection of Near East and Classical Antiquities.
- Sporn, K. 2013a. Grabbezirke und Grabmarker im klassischen Griechenland, in Sporn 2013b: 261-282.
- Sporn, K. (ed.) 2013b. *Griechische Grabbezirke klassischer Zeit. Normen und Regionalismen. Akten des Internationalen Kolloquiums am Deutschen Archäologischen Institut, Abteilung Athen 20.-21. November 2009*. ATHENAIA Band 6. München.
- Stathopoulou, E.K., A. Georgopoulos, G. Panagiotopoulos and D. Kaliampakos 2015. Crowd sourcing Lost Cultural Heritage, *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences II-5/W3*: 295-300, doi:10.5194/isprsannals-II-5-W3-295-2015.
- Stefanakis, M.I. 2015. The Kymissala (Rhodes, Greece) Archaeological Research Project, *Archeologia* 66: 47-62.
- Stefanakis, M.I., K. Kalogeropoulos, A. Georgopoulos and Chr. Bourbou 2015. The Kymissala (Rhodes) Archaeological Research Project (KARP): Multi-Disciplinary Experimental Research and Theoretical Issues, in C. Haggis and C.M. Antonaccio (eds) *Classical Archaeology in Context. Theory and Practice in Excavation in the Greek World*: 259-314. Mouton: Walter de Gruyter.
- Stephens-Crawford, J. 1990. *The Byzantine Shops at Sardis*, Archaeological Exploration of Sardis 9, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Stodder, A.L.W. and M. Palkovich, (eds) 2012. *The Bioarchaeology of Individuals*. Gainesville: University Press of Florida.
- Stritch, D. 2006. Archaeological Tourism as a Signpost to National Identity: Raising Aphrodite in Cyprus, in I. Russell (ed.) *Images, Representations and Heritage Moving beyond Modern Approaches to Archaeology*: 43-60. New York: Springer.
- Stylianidis, E., P. Patias and M. Santana (eds) 2011. *CIPA Heritage Documentation Best Practices and Applications*. The ICOMOS and ISPRS Committee for Documentation of Cultural Heritage XXI International Symposium – CIPA 2007, Athens XXII International Symposium – CIPA 2009, Kyoto. CIPA Series 1, 2007 and 2009, Volume XXXVIII-5/C19.
- Taylor, P. 2016. *Rhinolophus blasii*. The IUCN Red List of Threatened Species 2016: e.T19515A21972073, viewed 17 March 2017, <<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-2.RLTS.T19515A21972073.en>>.
- Thieme, U., F. Becker, F.C Willis and H. Vollmer 1999. *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* Band 3: 385-385. Leipzig: Seemann.
- Thomas, G. 2007. *Education and Theory: Strangers in Paradigms*. Maidenhead: Open University Press.
- Thuesen, Ing. 2008. Towards an International Agenda for Agreeing on a Standard Policy of Preservation, Presentation and Management of Archaeological Sites and Parks, in N. Marchetti and Ing. Thuesen (eds) *ARCHAIA: Case Studies on Research Planning, Characterisation, Conservation and Management of Archaeological Sites*, British Archaeological Reports International Series 1877: 23-29. Oxford.
- Tod, M.N. 1921. The Progress of Greek Epigraphy, 1919-1920, *Journal of Hellenic Studies* 41: 50-69.
- Torr, C. 1885: see Brisch 2005.

- Tryfona, M.S. and A. Georgopoulos 2016. 3D Image Based Geometric Documentation of the Tower of Winds, *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLI-B5: 969-975, doi:10.5194/isprs-archives-XLI-B5-969-2016.
- Tulving, E. 2013. *Memory, Consciousness and the Brain: The Tallinn Conference*. Hove, UK: Psychology Press.
- Turnovsky, P. 2005. The Morphological Repertory of Late Roman/Early Byzantine Coarse Wares in Ephesos, in J.M. Gurt, I. Esparraguera, J. Buxeda and M.A. Cau (eds) *LRCW 1. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean. Archaeology and Archaeometry, Barcelona 14-16 March 2002*, British Archaeological Reports International Series 1340: 635-646. Oxford.
- UNCED 1992. *Agenda 21. The United Nations Programme of Action from Rio*. New York: United Nations.
- UNESCO 1970: *Convention on the Means of Prohibiting and of Ownership of Cultural Property, Preventing the Illicit Import, Export and Transfer, Adopted by the General Conference at its Sixteenth Session Paris, 14 November 1970*, viewed 19 April 2017, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001333/133378mo.pdf>>.
- UNESCO 2002: *Education for Sustainability. From Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment*. Paris: UNESCO.
- UNESCO 2005: *Report by the Director-General on the United Nations Decade of Education for Sustainable Development: International Implementation Scheme and UNESCO's Contribution to the Implementation of the Decade-Draft*. Paris: UNESCO.
- UNESCO 2011: *The fight against the illicit trafficking of cultural objects the 1970 Convention: Past and Future*. Paris: UNESCO.
- UNESCO 2014: *Shaping the Future We Want. UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014) Final Report*. Paris: UNESCO.
- Van Bodengraven, P. and M. Barten 2011. *Walking on Rhodes*. Driebergen-Rijsenburg: One Daywalks Publications.
- Veronese, F. 2009. Il patrimonio archeologico del Dodecaneso e il suo utilizzo propagandistico: spunti di riflessione sulla politica culturale del fascismo nel Mare Nostrum (ovvero dell'uso pubblico della storia), in M. Peri (ed.) *La Politica Culturale del Fascismo nel Dodecaneso. Atti del Convegno –Padova, 16-17 Novembre 2007*: 137-150. Padova: Esedra.
- Vitelli, K.D. and C. Colwell-Chanthaphonh (eds) 2006². *Archaeological Ethics*. Lanham, MD: Alta Mira Press.
- Walker, P.L., R.R. Bathurst, R. Richman, T. Gjerdrum and V.A. Andrushko 2009. The Causes of Porotic Hyperostosis and Cribra Orbitalia: A Reappraisal of the Iron-Deficiency-Anemia Hypothesis, *American Journal of Physical Anthropology*, 139: 109-125.
- Wallace, G. and A. Russel, 2004. Eco-Cultural Tourism as a Means for the Sustainable Development of Culturally Marginal and Environmentally Sensitive Regions, *Tourist Studies* 4.3: 235-254.
- Weaver and, D.B. and L. Lawton 1999. *Sustainable tourism: A critical analysis* (Research report series 1), Gold Coast, Queensland: Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism.
- Weber, M. 2004. Die Tonlampen, in U. Jantzen und H.J. Kienast (eds) *Die Wasserleitung des Eupalinos. Die Funde, Samos* 20: 12-50. Bonn: In Kommission bei Habelt.
- Welter, F. 1920. *Aus der Karlsruher Vasensammlung*. Offenburg, Baden: A. Reiff & cie.
- Woolfitt, C. 1992. *The Custom of Cremation in Early Iron Age*. Unpublished Ph.D. dissertation. Queen's University, Kingston.
- WWF Ελλάς 2008: Οικολογικός απολογισμός της πυρκαγιάς του Ιουλίου 2008 στη Ρόδο, WWF Ελλάς, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008, viewed 24 March 2017, <http://www.wwf.gr/images/pdfs/Fire_report_Rhodes_final.pdf>.
- Zapheiroupolou, Ph. 2013. Stone Monuments as Grave Markers of Classical Times on Thera and Paros in the Cycladic Archipelago, in Sporn 2013b: 115-120.
- Zarras, N. in print. Early Byzantine Finds from the Necropolis of Kymisala in Southern Rhodes, in *To Αρχαιολογικό Έργο στα Νησιά του Αιγαίου, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο. Ρόδος, 27 Νοεμβρίου-1 Δεκεμβρίου 2013*. Ρόδος: Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγαϊακών Σπουδών.

- Zifferero, A. 2008. *From Archaeological Parks to the Enhancement of Archaeological Perspective: New Direction in Italian Heritage Management*. Roma: Dipartimento di Archaeologia e Storia delle Arti, Universita Degli Studi di Siena Press.
- Trümper, C. 1997. *Untersuchungen zu den altgriechischen Monatsnamen und Monatsfolgen* (Bibliothek der Massischen Altertumswissenschaften, series 2, 98). Heidelberg: C. Winter.
- Αγγελή, Α. 2013. Οι ταφικοί περίβολοι της Αμβρακίας, in Σπρωμ 2013b: 179-189.
- Ανδρέου, Ι. 1991. Τα επιγράμματα του Πολυανδρίου της Αμβρακίας, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 41 (1986), Α' Μελέτες: 425-445.
- Ανδρόνικος, Μ. 1963. Ελληνικά επιτύμβια μνημεία, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 17 (1961-62), Μελέται: 152-210.
- Αριανούτσου, Μ., Π. Δεληπέτρον, Π. Δημόπουλος, Ε. Οικονομίδου, Β. Καραγιαννακίδου, Π. Κωνσταντινίδης, Π. Παναγιωτίδης, Ε. Πανίτσα, Γ. Τσιουρλής 1997. Τύποι οικοτόπων στην Ελλάδα, in Ντάφης κ.ά. 1997: 402-435.
- Αρχοντίδου-Αργύρη, Α. 1982. Πυρά στη Μονόλιθο της Ρόδου, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 32 (1977), Α' Μελέτες: 261-280.
- Ασημακοπούλου-Ατζακά, Ρ. 2014. Τα ψηφιδωτά δάπεδα των νησιών του Αιγαίου, με έμφαση στα Δωδεκάνησα, κατά την Ύστερη Αρχαιότητα. Σχέσεις με τα ψηφιδωτά των προς Ανατολάς περιοχών, in Ζάρρας και Στεφανάκης 2014: 41-80.
- Αυγερινού, Σ., Ι. Σπυρόπουλος, Α. Τουφεγγοπούλου 2012. Ο Αειφόρος Τουρισμός στη μεγάλη και στη μικρή κλίμακα. Τεκμήρια και προϋποθέσεις, *3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος*, viewed 22 July 2017, <<http://irakleitos2.ntua.gr/docs/50/o%20aeiforos%20tourismos%20stin%20megali.pdf>>.
- Βαλάκος, Ε., Β. Βογιατζής, Σ. Καζαντζίδης, Μ. Λαζαρίδου-Δημητριάδου, Α. Λεγάκις, Δ. Μπόμπορη, Π. Οικονομίδης, Β. Φλαρή, Σ. Φραγγεδάκη-Τσώλη και Β. Χονδρόπουλος 1997. Η ποικιλότητα της πανίδας της Ελλάδας, in Ντάφης κ.ά.: 491-516.
- Βέμη, Μπ. 1995. Μνημεία και Εκπαίδευση: η Συμβολή των Δασκάλων, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 56: 55-60.
- Βεργωτή, Θ. 2009. Η Αειφορική Διαχείριση Νησιωτικών Περιοχών με Πολιτισμικό και Οικολογικό Ενδιαφέρον. Η Περίπτωση της Ευρύτερης Περιοχής της Κυμισάλας στη Ρόδο. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Ρόδος: Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Βεργωτή, Θ. 2010. Προοπτικές αειφόρου ανάπτυξης και εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Κυμισάλας του Δήμου Αταβύρου της Νήσου Ρόδου. Μια εναλλακτική πρόταση, *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου, Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*. Ρόδος: Δήμος Ροδίων – Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Διεθνές Κέντρο Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου, viewed 25 August 2016, <<http://www.eulimene.eu/read/Vergoti%20Thomais.pdf>>.
- Βεργωτή, Θ., Π. Φώκιαλη και Μ.Ι. Στεφανάκης, 2013. Αναψυχή και εκπαίδευση στην Κυμισάλα της νήσου Ρόδου, in Β. Παπαβασιλείου (ed.) *Αειφορικές Τοπικές Κοινωνίες: Πραγματικότητα ή Ουτοπία; ΠΜΣ Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.*: 595-615. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Βολανάκης, Ι. 1987. Συμβολή στην έρευνα των παλαιοχριστιανικών μνημείων της Δωδεκανήσου, *Δωδεκανησιακά Χρονικά* ΙΒ': 65-118.
- Βολανάκης, Ι. 1988. Τα παλαιοχριστιανικά μνημεία της νήσου Χάλκης και Αλιμινας, *Αφιέρωμα στον Μητροπολίτη Ρόδου κ.κ Σπυρίδωνα επί τη Συμπληρώσει Τεσσαράκοντα Ετών Αρχιερατείας*: 327-342. Αθήνα.
- Γεννάδιος, Ι. 1930. *Ο Λόρδος Έλγιν και οι προ αυτού ανά την Ελλάδα, και τας Αθήνας ιδίως αρχαιολογήσαντες επιδρομείς, 1440-1837*. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 25. Αθήνα.
- Γιαννικουρή, Α. 1999. Το ιερό της Δήμητρος στην πόλη της Ρόδου, in *Ρόδος 2400 χρόνια. Η πόλη της Ρόδου από την ίδρυσή της μέχρι την κατάληψη από τους Τούρκους (1523)*, Α': 63-72. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού – Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Γκαζή, Α. 2004. Μουσεία για τον 21^ο Αιώνα, *Τετράδια Μουσειολογίας* 1: 3-13.

- Γρηγοριάδου, Α., Α. Γιαννικουρή και Τ. Μαρκέτου 2001. Καύσεις νεκρών από την Ιαλυσό, in Σταμπολίδης 2001: 373-401.
- Δάκαρης, Σ.Ι. 1955. Ταφικός περίβολος του Ανακτορίου, *Αρχαιολογική Εφημερίς*, Παράρτημα: 16-22.
- Δεδούλη, Μ. 2001. Βιωματική μάθηση: Δυνατότητες αξιοποίησής της στην ευέλικτη ζώνη, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων* 6: 145-159, viewed 22 May 2016, <<http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos6/deloudi.PDF>>.
- Δενδρινός, Π., Α. Καραμανλίδης και Β. Παράβας 2009. *Monachus monachus*, in Λεγάκης και Μαραγκού 2009: 366-369.
- Δεσπίνης, Γ.Ι. 2002. Αττικοί επιτύμβιοι ναΐσκοι του 4^{ου} αι. π.Χ.: μία πρώτη προσέγγιση, in Δ. Δαμάσκος (ed.), *Αρχαία ελληνική γλυπτική. Αφιέρωμα στη μνήμη Στέλιου Τριάντη*, Μουσείο Μπενάκη, 1ο παράρτημα: 209-231. Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη.
- Δημητρίου, Α. 2009. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Περιβάλλον, Αειφορία. Θεωρητικές και Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Δημόπουλος, Π., Ε. Bergmeier, Κ. Θεοδωρόπουλος, Ρ. Fischer και Μ. Τσιαφούλη 2005. *Οδηγός Παρακολούθησης Τύπων Οικοτόπων και Φυτικών Ειδών (Οδηγία 92/43/ΕΟΚ)*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων – Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.
- Δήμου, Μ., Χ. Ταναάκη, Ε. Καραζαφείρης, Σ. Γούναρη, Δ. Μεσαναγρενός, και Α. Θρασυβούλου 2002a. Μέλι της Ρόδου – προοπτικές για την απόκτηση 'προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης', *1ο Επιστημονικό Συνέδριο Μελισσοκομίας – Σηροτροφίας*: 77-94. Αθήνα.
- Δήμου Μ., Χ. Ταναάκη, Ε. Καραζαφείρης, Δ. Μεσαναγρενός, Σ. Γούναρη και Α. Θρασυβούλου 2002b. Γυρεολογικός άτλαντας των μελισσοκομικών φυτών της νήσου Ρόδου, *1ο Επιστημονικό Συνέδριο Μελισσοκομίας – Σηροτροφίας*: 33-43. Αθήνα.
- Διακογεωργίου, Π.Ε. 2010. *Τα Σιάννα της Ρόδου. Συμβολή στην Ιστορία και τη Λαογραφία*. Ρόδος.
- Δρελιώση-Ηρακλείδου, Α. 1997. Οικόπεδα Δ. Διακίδη, Γ. Μηνέττου, Ν. Χατζηδημητρίου, Ν. Πυράκη, Ι. Γερονικόλα (οδός Χειμάρρας και Εν. Δυνάμεων), *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 47 (1992), Β' 2 Χρονικά: 615-617.
- Ευσταθίου, Μ. 2001. Το νεκροταφείο της αρχαίας Οίας στη Θήρα. Ταφές καύσης, in Σταμπολίδης 2001: 301-320.
- Ζάρρας, Ν. 2013. Παλαιοχριστιανικές θέσεις και ευρήματα στην ευρύτερη περιοχή της Κυμισάλας Ρόδου. Μια πρώτη παρουσίαση, *Το Αρχαιολογικό Έργο στα νησιά του Αιγαίου (Ρόδος 27 Νοεμβρίου - 1 Δεκεμβρίου)*. Ρόδος: Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγαϊκών Σπουδών, Περίληψεις Ανακοινώσεων, 44.
- Ζάρρας Ν. και Μ.Ι. Στεφανάκης (eds) 2014. *Αρχαιολογία και Τέχνη στα Δωδεκάνησα κατά την Ύστερη Αρχαιότητα. Ημερίδα στη μνήμη του Ηλία Κόλλια* (Ρόδος, 19 Δεκεμβρίου 2011), Ευλιμένη Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων 2. Ρέθυμνο: Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Ζαφειροπούλου, Φ. 2001. Καύσεις στις γεωμετρικές Κυκλάδες. Οι περιπτώσεις της Νάξου και της Πάρου, in Σταμπολίδης 2001: 285-299.
- Ζερβάκη, Φ. 2011. Νεκροταφείο της ΥΕΙΠΓ – Υπομυκηναϊκής περιόδου στην Αγία Αγάθη της Ρόδου, in Mazarakis Ainian 2011: 609-625.
- Ζερβουδάκη, Η. 1973. Γλυφάδα, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 25 (1970), Β' 2 Χρονικά: 517-518.
- Ζερβουδάκη, Η. 1988. Vorläufiger Bericht über Terrakotten aus dem Demeter Heiligtum der Stadt Rhodos, in D. Soren and I. Papachristodoulou (eds) *Archaeology in the Dodecanese*: 129-137. Copenhagen: National Museum of Denmark, Department of Near Eastern and Classical Antiquities.
- Ημερολόγιο* 2011. *Το Ημερολόγιο ενός Αρχαιολόγου*. Ηγουμενίτσα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού – ΛΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.
- Θεοδωρίδης, Ν. 2008. Η συμβολή της βιοποικιλότητας στην αύξηση του τουριστικού προϊόντος και τη στήριξη της τοπικής οικονομίας. *1ο Τοπικό Συνέδριο Ρόδου για την ανάπτυξη και προώθηση δραστηριοτήτων ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού*. Δήμος Καμείρου Ρόδου. 13 Δεκεμβρίου 2008. 29/09/2015. , viewed 14 September 2016, <<http://www.ecomuseum.gr/index.php/hmerides-sunedria/lotopiko-sunedrio2008/peri-tou-sunedriou/oi-eisigiseis/25-theodoridis-nikos>>.

- Θεοδωρίδης, Ν. 2011. Οικονομική και Κοινωνική Σημασία των Αγαθών, Υπηρεσιών και Λειτουργιών των Φρυγανικών Οικοσυστημάτων στο Νησί της Ρόδου, Α δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος Τομέας Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Φυσικών Πόρων Εργαστήριο Δασικής Οικονομικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Θεοδωρίδης, Ν. και Θ. Φαντίδης 2006. *Φυτά της Δωδεκανήσου*. Ρόδος: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου.
- Θεοδωρίδης, Ν., Κ. Βούλγαρης, Κ. Παπαστεργίου 2008. Το πλατόνι της Ρόδου: Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, επιπτώσεις από τις πυρκαγιές, την κτηνοτροφία και την λαθροθηρία, in Κ.Θ. Μαντζανάς και Β.Π. Παπαναστάσης (eds) *Λιβαδοπονία και Προστατευόμενες Περιοχές, Πρακτικά του Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. Λεωνίδιο Αρκαδίας. 2-4 Οκτωβρίου 2008*: 241-247. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων-Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος – Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία.
- Θυρή-Διακομανάωλη, Ι.Γ. 2000. *Το χωριό Μονόλιθος της Ρόδου, Ιστορική και Λαογραφική Μελέτη*. Ρόδος. Ιατρού, Γ., Σ. Κοκκίνη, Κ. Γεωργίου και Ι. Μπαζός 1997. Τα φυτικά είδη του Παραρτήματος II της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ στην Ελλάδα, in Ντάφης κ.ά. 1997: 441-469.
- Καθάρειο, Κ. 2002. *Το εργαστήριο του ζωγράφου του Μελεάγγρου και η εποχή του. Παρατηρήσεις στην Αττική κεραμική του πρώτου τετάρτου του 4ου αι. π.Χ.* Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Καΐλα, Μ., Α. Κατσίκης, Π. Φώκιαλη και Α. Ζαχαρίου (eds) 2011. *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη: Νέα Δεδομένα και Προσανατολισμοί*. Αθήνα: Διάδραση.
- Καλαμποκίδης, Κ., Μ. Βαΐτης, Π. Παλαιολόγου, Γ. Τάταρης, Ο. Ρετσιλίδου και Ι. Χατζόπουλος 2014. Βάση Γεωγραφικών Δεδομένων της Νήσου Ρόδου για Διαχείριση Κινδύνων, *Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου Η χρήση των νέων τεχνολογιών στην πρόληψη και τη διαχείριση φυσικών καταστροφών – Ο ρόλος της Πολιτικής Προστασίας, 24-26 Οκτωβρίου 2014*. Ρόδος: Οργάνωση Δήμος Ρόδου, viewed 05 November 2016, <http://aegis.aegean.gr/wp-content/uploads/2014/11/2_5-SafeRhodes-2014.pdf>.
- Καραλή, Α. 1998. *Λεξικό Αρχαιολογικών - Περιβαλλοντικών Όρων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καραλή, Α. 2005. *Περιβαλλοντική Αρχαιολογία*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Κασβίκης, Κ. και Κ. Κουνελάκης, 2000. Από την Αρχαιολογική Ανασκαφή στο Μουσείο της Τάξης. Ένα πειραματικό Πρόγραμμα Εισαγωγής της Αρχαιολογίας στο Δημοτικό Σχολείο, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 77: 54-58.
- Κασβίκης, Κ., Κ. Νικονάνου και Ε. Φουρλίγκα 2002. Εκπαιδευτικά Προγράμματα Αρχαιολογίας στην Ελλάδα. Τα Αποτελέσματα μίας Έρευνας και μίας Εναλλακτικής Πειραματικής Εφαρμογής, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 85B: 103-113.
- Κατσαδωράκης, Γ. και Κ. Παραγκαμιάν 2007. *Απογραφή των υγροτόπων των νησιών του Αιγαίου. Ταυτότητα, οικολογική κατάσταση και απειλές*. Αθήνα: WWF Ελλάς.
- Κατσιώτη, Α. 2010. Ομάδα λυγαριών της Ύστερης Αρχαιότητας από τη Ρόδο, in Παπανικόλα-Μπακιρτζή και Κουσουλάκου 2010, Α': 232-248.
- Κατταβενός, Ν. 2010. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Θαλάσσιο Περιβάλλον: Τα θαλάσσια γρασίδια (λιβάδια Ποσειδωνίας) στα Δωδεκάνησα. Α δημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Ρόδος: Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κολοκυθάς, Δ. 2011a. Η Διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας της Κυμισάλας της Ρόδου, στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη, *Δωδεκάνησος* 5: 67-80.
- Κολοκυθάς, Δ. 2011b. Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών για Θέματα Βιολογικής και Πολιτιστικής Ποικιλότητας, στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Η Περίπτωση της Προστατευόμενης Περιοχής της Αρχαίας Κυμισάλας της Ρόδου. Α δημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Ρόδος: Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κολοκυθάς, Δ., Μ.Ι. Στεφανάκης και Β. Παπαβασιλείου 2013. Η Μελέτη Πεδίου στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Εκπαιδευτική Επίσκεψη στην Κυμισάλα της Ρόδου, in Μ. Καΐλα, Α. Μόγιας, και Β. Παπαβασιλείου (eds) *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στις Αρχές του 21^{ου} Αιώνα. Προβλήματα και Προβληματισμοί σε Εποχές Κρίσης*: 397-419. Αθήνα: Διάδραση.

- Κομίλης, Π. 2001. *Οικοτουρισμός: η εναλλακτική προοπτική αιεφόρου τουριστικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Προπομπός.
- Κοντορίνη, Β. 1989. *Ανέκδοτες επιγραφές Ρόδου II*, Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Κοτταρίδη, Α. 1993. Η έρευνα στις Αιγαίες, μια πόλη κατά κόμας, *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη* 7: 83-88.
- Κωνσταντινόπουλος, Γρ. 1970. Ύπαιθρος Ρόδου, Κυμισάλα, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 24 (1969), Β' 2 Χρονικά: 480-482.
- Λεγάκις, Α. και Π. Μαραγκού 2009. *Το Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας*. Αθήνα: Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία.
- Λιαράκου, Γ. και Ε. Φλογαίτη 2007. *Από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Προβληματισμοί, Τάσεις και Προτάσεις*. Αθήνα: Νήσος-Π. Καπόλα.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 1994. *Λαξευτοί θαλαμωτοί τάφοι της Πέλλας*. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Μαΐλλης, Α.Σ., Κ.Ε. Σκανδαλίδης, και Κ.Φ. Τσαλαχούρης 2002. *Η Ρόδος τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα και Ρόδος: Θυμέλη/ΤΕΔΚ Δεδεκανήσου.
- Μαλακασιώτη, Ζ. και Φ. Τσούκα 2011. Ζητήματα ταφικών πρακτικών στα νεκροταφεία της εποχής του Σιδήρου στην περιοχή της αρχαίας Άλου, θέση Βουλοκαλύβα, in *Mazarakis Ainian* 2011: 609-625.
- Μανακίδου, Ε. 1999. Η σημασία και η προσφορά της αρχαιολογικής έρευνας στην Ελλάδα, in Βούρτσας, Ι. κ.ά (επιμ.). *Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό. Η Έννοια του Πολιτισμού, Όψεις του Ελληνικού Πολιτισμού*, τόμος Α: 173-245. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Μανουσάκη, Ε. 2014a. Η Επίδραση του Περιβάλλοντος στη Διατήρηση των Αρχαιολογικών Χώρων: η Περίπτωση της Κυμισάλας στη Ρόδο. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Ρόδος: Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Μανουσάκη, Ε. 2014b. Η επίδραση του ανθρώπου και του φυσικού περιβάλλοντος στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία. Το παράδειγμα της αρχαίας Κυμισάλας στη Ρόδο, *Δωδεκανησιακά Χρονικά ΚΣΤ'*, 33-54.
- Μανουσάκη, Ε. και Χ. Γιαννάς 2011. Από τη Θεωρία στην Κυμισάλα, *ΑΠΑΙΟ.edu*, (Σεπτέμβρης-Οκτώβρης): 14.
- Μαραβελάκης, Ε. 2014. Σύγχρονες τεχνικές ανάδειξης και τεκμηρίωσης χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς, *Journal Odysseus Environmental and Cultural Sustainability of the Mediterranean Region* 6: 57-64.
- Μαυρής, Ν.Γ. 1965. *Δωδεκανησιακή Βιβλιογραφία*. Αθήνα: Δωδεκανησιακή Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία.
- Μαυροπούλου-Τσιούμη, Χ. 2008. Πολιτισμική Κληρονομιά και Εκπαίδευση. Γιατί και Πώς, in Νικονάνου και Κασβίκης 2008: 196-206.
- Μερτζανίδου, Δ. 2009. Dama dama, in Λεγάκις και Μαραγκού 2009: 378-379.
- Μιχαλάκη-Κόλλια, Μ. 2011. Το αίνιγμα του Ποντικόκαστρου και οι σχετικές ανασκαφικές έρευνες, in Σταμπολίδης, Τασούλας και Φυλήμονος-Τσοποτού 2011: 99-102.
- Μούλιου, Μ. 2005. Μουσεία: Πεδία για την κατανόηση του κόσμου, *Τετράδια Μουσειολογίας* 2: 9-17.
- Μούλιου, Μ. και Α. Μπούνια, 1999. Μουσείο και επικοινωνία, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72: 42-61.
- Μουτσόπουλος, Ν.Κ. 1975-1977. Κάρπαθος: Σημειώσεις ιστορικής τοπογραφίας και αρχαιολογίας. Αρχαίες πόλεις και μνημεία, βυζαντινές και μεσοβυζαντινές εκκλησίες, μεσαιωνικοί και νεώτεροι οικισμοί, λαϊκή αρχιτεκτονική, *Επιστημονική Επετηρίς της Πολυτεχνικής Σχολής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 7: 41-744.
- Μπαϊράμη, Κ. 2010. Ταφικό σύνολο παλαιοχριστιανικών λυχναριών από τη ροδιακή νεκρόπολη, in Παπανικόλα-Μπακιρτζή και Κουσουλάκου 2010, Α': 249-269.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2002². *Το λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας (β' έκδοση).
- Μπούνια, Α., Ν. Νικονάνου και Μ. Οικονόμου (eds) 2008. *Η Τεχνολογία στην Υπηρεσία της Πολιτισμικής Κληρονομιάς: Διαχείριση – Εκπαίδευση – Επικοινωνία*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Νικονάνου, Ν. και Κ. Κασβίκης 2008a. Εκπαιδευτικά Ταξίδια στο Χρόνο: Παρελθόν – Παρόν – Μέλλον, in Νικονάνου και Κασβίκης 2008b: 10-29.

- Νικονάνου, Ν. και Κ. Κασβίκης (eds) 2008b. *Εκπαιδευτικά Ταξίδια στο Χρόνο. Εμπειρίες και Ερμηνείες του Παρελθόντος*. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικονάνου, Ν., Κ. Κασβίκης και Κ. Κωτσάκης 2008. Τοπική Κοινωνία και Αρχαιολογία: Παιδιά και Έφηβοι Εθελοντές σε μία Πανεπιστημιακή Ανασκαφή, in Νικονάνου και Κασβίκης 2008b: 286-310.
- Ντάφης, Σ., Ε. Παπαστεργιάδου, Κ. Γεωργίου, Δ. Μπαμπαλώνας, Θ. Γεωργιάδης, Μ. Παπαγεωργίου, Θ. Λαζαρίδου και Β. Τσιαούση (eds) 1997. *Οδηγία 92/43/ΕΟΚ. Το έργο οικοτόπων στην Ελλάδα: ΔΙΚΤΥΟ ΦΥΣΗ 2000*. Αθήνα: Γενική Διεύθυνση ΧΙ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας- Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων.
- Ντιντιούμη, Σ. 2010. Κεραμική παλαιοχριστιανικών χρόνων από την Κω: Στρώμα καταστροφής σε οικόπεδο της πόλης της Κω, in Παπανικόλα-Μπακιρτζή και Κουσουλάκου 2010, Β': 795-828.
- Ξιφαράς, Ν. 2009. Οι επικράτειες των αρχαίων πόλεων της Κρήτης. Συμβολή στη μελέτη της οικιστικής του νησιού, in Χ. Λούκος, Ν. Ξιφαράς και Κ. Πατεράκη (eds) 2009. *UBI DUBIUM IBI LIBERTAS Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νικόλα Φαρακλά*: 197-212. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Ξωχέλλης, Π. (ed.) 2007. *Λεξικό της Παιδαγωγικής*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Οικονομίδης, Π., Δ. Μπόμπορη και Β. Βογιατζής 1997. Ψάρια, in Ντάφης κ.ά. 1997: 613-645.
- Οικονομίδης, Π.Σ. και Β. Χρυσοπολίτου 2009. Ladigesocypris ghigii, in Λεγάκις και Μαραγκού 2009: 112-113.
- Ορλάνδος, Α.Κ. 1958. *Τα υλικά δομής των αρχαίων Ελλήνων και οι τρόποι εφαρμογής αυτών κατά τους συγγραφείς, τας επιγραφάς και τα μνημεία*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 37, Μέρος Α'. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Παλαιολόγου, Σ. 2003. Σιάννα, Γλυφάδα (περιοχή Μονοσύρια), *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 52 (1997), Β' 3 Χρονικά: 1109.
- Παναγιωτοπούλου, Μ. 1995. Οι Αρχαιολογικοί χώροι κρίσιμη κληρονομιά για τη μετάπλαση της καθημερινότητας, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 57: 62-67.
- Παπά, Χ. και Α. Φάκου 2007. *Γνωρίζοντας το χωριό μας: το Χθες και το Σήμερα*. Ρόδος: Δήμος Αταβύρου.
- Παπαγεωργίου, Μ. 1997. Το έργο Οικοτόπων στην Ελλάδα, in Ντάφης κ.ά. 1997: 15-16.
- Παπαϊωάννου, Μ.Δ. 1989. *Ρόδος και Νεώτερα Κείμενα 1. Étude sur l'Île de Rhodes, par V. Guérin, Paris 1880²*. Αθήνα και Γιάννινα: Δωδώνη.
- Παπαϊωάννου, Μ.Δ. 1991. *Ρόδος και Νεώτερα Κείμενα 3. Amedeo Maiuri, Dall'Egeo al Tirreno (μεταφρασμένα αποσπάσματα από το Α. Maiuri, Vita d'Archeologo. Cronache dell' Archeologia Napolitana 1)*. Αθήνα: Δωδώνη.
- Παπαϊωάννου, Μ.Δ. 1996. *Ρόδος και Νεώτερα κείμενα 6. C.T. Newton, Travels and Discoveries in the Levant*. Αθήνα: Δωδώνη.
- Παπανικόλα-Μπακιρτζή, Δ. και Ν. Κουσουλάκου (eds) 2010. *Κεραμική της Ύστερης Αρχαιότητας από τον Ελλαδικό χώρο (3ος-7ος αι. μ.Χ.), Επιστημονική Συνάντηση, Θεσσαλονίκη 12-16 Νοεμβρίου 2006, Δημοσιεύματα Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Μακεδονικών και Θρακικών Σπουδών 8*. Θεσσαλονίκη.
- Παπαποστόλου, Ι. 1968. Παρατηρήσεις επί των γεωμετρικών αγγείων εξ' Ιαλυσού, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 23 (1968), Α' Μελέται: 77-98.
- Παπαχριστοδούλου, Ι.Χ. 1984. Γεωμετρικά ευρήματα στο Βάτι Ρόδου, *Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente* LXI (n.s. XLV) [1983]: 9-17.
- Παπαχριστοδούλου, Ι.Χ. 1987. Οικόπεδο Καραμαριτή-Κωβιού (Ο.Τ. 269), *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 34 (1979), Β' 2 Χρονικά: 435.
- Παπαχριστοδούλου, Ι.Χ. 1989. *Οι αρχαίοι ροδιακοί δήμοι. Ιστορική Επισκόπηση - Η Ιαλυσία* (Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 110). Αθήνα: Η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Παπαχριστοδούλου, Ι.Χ. 1996. Κεντρική και περιφερειακή οργάνωση της Ροδιακής Πολιτείας - Δήμοι, in *Ρόδος: 24 αιώνας: Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου, 1-5 Οκτωβρίου 1992*: 47-60. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Παπαχριστοδούλου, Ι.Χ. 2007. Ανασκαφές και άλλες Δραστηριότητες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας Δωδεκανήσου στον Τομέα των Αρχαίων Μνημείων κατά την Τελευταία Εικοσαετία (με επίκεντρο

- Ρόδο, Ιαλυσό και Κω), *Αρχαιολογικές Έρευνες και Ευρήματα στα Δωδεκάνησα. Ρόδος, Ιαλυσός, Κως, Νίσυρος και Γυαλί*: 17-50. Weillheim/Obb: Σύλλογος για τη Μελέτη και τη Διάδοση της Ελληνικής Ιστορίας.
- Παπαχριστοδούλου, Ι.Χ. 2009. Νέα στοιχεία ως συμβολή στην τοπογραφία της αρχαίας Καμιρίδος. Το χωριό Φάνες της Ρόδου. *Φάνες*: 41-87.
- Παπαχριστοδούλου, Χ.Ι. 1996². *Τοπωνυμικόν της Ρόδου*. Ρόδος: Έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου-Προγραμματικής Σύμβασης 1996 (2η έκδοση).
- Παπαχριστοδούλου, Χ.Ι. 1994². *Ιστορία της Ρόδου: Από τους Προϊστορικούς Χρόνους έως την Ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1948)*. Ρόδος: Δήμος Ρόδου - Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου. Σειρά αυτοτελών εκδόσεων 1 (2η έκδοση).
- Πατσιαδά, Β. 2013α. *Μνημειώδες ταφικό συγκρότημα στη νεκρόπολη της Ρόδου. Συμβολή στη μελέτη της ελληνιστικής ταφικής αρχιτεκτονικής*. Ρόδος και Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού .
- Πατσιαδά, Β. 2013β. Η αρχιτεκτονική του τοπίου στην πόλη της Ρόδου, in Α. Γιαννικουρή (ed.), *Όλβιος Άνερ. Μελέτες στη μνήμη του Γρηγόρη Κωνσταντινόπουλου, Ρόδος IV*: 47-77. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγαϊακών Σπουδών, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Πατσιαδά, Β. και Μ.Ι. Στεφανάκης 2014α. Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2006, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 61 (2006), Β' 2 Χρονικά: 1296-1298.
- Πατσιαδά, Β. και Μ.Ι. Στεφανάκης, 2014β. Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2009, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 64 (2009), Β' 2 Χρονικά: 973-974.
- Πατσιαδά, Β. και Μ.Ι. Στεφανάκης 2016α. Σιάννα. Κυμισάλα. Συστηματική αρχαιολογική έρευνα Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών Πανεπιστημίου Αιγαίου και ΚΒ' ΕΠΚΑ, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 65 (2010), Β' 2, 1743-1744.
- Πατσιαδά, Β. και Μ.Ι. Στεφανάκης 2016β. Σιάννα. Συστηματική αρχαιολογική έρευνα Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών Πανεπιστημίου Αιγαίου και ΚΒ' ΕΠΚΑ στην Κυμισάλα, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 66 (2011), Β' 2, 1028-1029.
- Πατσιαδά, Β. και Μ.Ι. Στεφανάκης 2016c. Σιάννα. Κυμισάλα. Συστηματική αρχαιολογική έρευνα Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών Πανεπιστημίου Αιγαίου και ΚΒ' ΕΠΚΑ, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 67 (2012), Β' 2, 786-787.
- Πατσιαδά, Β. και Μ.Ι. Στεφανάκης, in print. Κυμισάλα. Αρχαιολογική Έρευνα Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών Πανεπιστημίου Αιγαίου και ΚΒ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 69 (2014), Χρονικά.
- Πατσιαδά, Β. και Μ. Φιλήμονος 1992α. Σιάννα, θέση Πουγκάς, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 42 (1987), Β' 2 Χρονικά: 618-619.
- Πατσιαδά, Β. και Μ. Φιλήμονος 1992β. Γλυφάδα, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 42 (1987), Β' 2 Χρονικά: 619.
- Παυλογεωργάτος, Γ. και Μ. Κωνσταντογλου 2005. Πολιτισμικός τουρισμός: η περίπτωση της Ελλάδας, in Ν. Βερνίκος, Σ. Δασκαλοπούλου, Φ. Μπαντιμαρουδης, Ν. Μπουμπάρης και Δ. Παπαγεωργίου (eds) *Πολιτιστικές Βιομηχανίες: Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*: 59-84. Αθήνα: Κριτική.
- Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου 2008. *Στοιχεία Παραγωγής Αγροτικών Προϊόντων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου*, Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής Νοτίου Αιγαίου.
- Πετράκος, Β.Χ. 1999. *Ο δήμος του Ραμνούντος. I. Τοπογραφία: Σύνοψη των ανασκαφών και των ερευνών 1813-1998* (Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 181). Αθήνα: Η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία
- Ρεπούση, Μ. 2000. Τοπικές ιστορίες στο σχολείο: από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου, *Σύγχρονη Εκπαίδευση: Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων* 112: 97-108.
- Σακελλαράκης, Γ. 2006. *Ανασκάπτοντας το Παρελθόν*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Σάμψων, Α. 1987. Τήλος. Λακκιά, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 34 (1979), Β' 2 Χρονικά: 460-461.
- Σιμόπουλος, Κ. 1993². *Η λεηλασία και καταστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων*. Αθήνα: Στάχυ (2η έκδοση).

- Σίμωση, Α. 2004. Υποβρύχια αρχαιολογική έρευνα στην Αλμινιά Δωδεκανήσου, in Α. Γιαννικουρή (ed.), *Χάρις Χαίρε. Μελέτες στη μνήμη της Χάρις Κάντζια*, Β': 350-352. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού.
- Σταμπολίδης, Ν.Χρ. 1994. *Ελεύθερα. Από τη γεωμετρική και αρχαϊκή νεκρόπολη. Ταφικές πυρές και ομηρικά έπη*. Ρέθυμνο: Τυποκρέτα.
- Σταμπολίδης, Ν.Χρ. 1996. *Ελεύθερα III.3. Αντίποινα. Συμβολή στη μελέτη των ηθών και των εθίμων της γεωμετρικής-αρχαϊκής περιόδου*. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Σταμπολίδης, Ν.Χρ. 2001a. Οι ταφικές πυρές στην αρχαία Ελεύθερα. Αφορμή για επανεξέταση, in Σταμπολίδης 2001b: 187-199.
- Σταμπολίδης, Ν.Χρ. (ed.) 2001b. *Καύσεις στην Εποχή του Χαλκού και την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Πρακτικά Ρόδος, 29 Απριλίου-2 Μαΐου 1999*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Σταμπολίδης, Ν.Χρ. 2004. Ελεύθερα. Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, in Σταμπολίδης και Γιαννικουρή 2004: 51-75.
- Σταμπολίδης, Ν.Χρ. και Α. Γιαννικουρή (eds) 2004. *Το Αιγαίο στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου, Ρόδος, 1-4 Νοεμβρίου 2002*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Σταμπολίδης, Ν.Χρ., Γ. Τασούλας και Μ. Φιλήμονος-Τσοποτού 2011. *Άγωνα Γραμμή. Ένα αρχαιολογικό ταξίδι στο Καστελλόριζο, στη Σύμη, στη Χάλκη, στην Τήλο και τη Νίσυρο*. Αθήνα: Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης και Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού.
- Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου 1984. *Παραδοσιακοί Οικισμοί Δωδεκανήσου. Εισηγήσεις και Πορίσματα Β' Πολιτιστικού Συμποσίου Δωδεκανήσου '79*. Αθήνα: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2006. Σκέψεις για έναν αρχαιολογικό-εκπαιδευτικό τουρισμό, *Πολιτιστικός Τουρισμός στην 3^η Χιλιετία: Ρόδος-Απασχόληση-Πολιτική*: 25-32. Ρόδος: Παν/μιο Αιγαίου-Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2008. Η Κυμισάλα και οι προοπτικές ανάπτυξης αρχαιολογικού τουρισμού στο Δήμο Αταβύρου, *Εισήγηση στο 1ο Τοπικό Συνέδριο Ρόδου Για την Ανάπτυξη και Προώθηση Δραστηριοτήτων Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*, 13 Δεκεμβρίου 2008, Ξενοδοχείο ΕΛΑΦΟΣ, Προφήτης Ηλίας, Δήμος Καμείρου, viewed 04 June 2017, <<http://www.eulimene.eu/read/kymissala.pdf>>.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2009. Ο Αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων: Πέντε Χρόνια Έρευνας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της ΚΒ' ΕΠΚΑ, *Δωδεκάνησος* 2: 93-116.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2010a. Πρόταση Ίδρυσης Αρχαιολογικού – Οικολογικού Πάρκου στη Ρόδο (Αρχαία Κυμισάλα): Μία Πρόκληση για την Τοπική Ανάπτυξη, in Η. Μπεριάτος και Μ. Παπαγεωργίου (eds) *Χωροταξία – Πολεοδομία – Περιβάλλον in 21^ο Αιώνα: Ελλάδα – Μεσόγειος*: 685-702. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2010b. Η Αρχαία Κυμισάλα στο Δήμο Αταβύρου: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον. *Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνόραξη για Αειφορική Ανάπτυξη*. Ρόδος: Δήμος Ροδίων – Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Διεθνές Κέντρο Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου, viewed 25 August 2016, <<http://www.eulimene.eu/read/>>.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2011. Ένας αρχαίος Δήμος της Ρόδου έρχεται στο φως, in *ΑΙΓΑΙΟ.edu*, (Σεπτέμβρης – Οκτώβρης), 14.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2013. Η αρχαιολογική έρευνα του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών στην Κυμισάλα της Ρόδου και η σημασία της για την τοπική ανάπτυξη, *Κέντρο Μελέτης Μεσογειακής-μεσανατολικής Πολιτικής και πολιτισμού (ΚΕ.Μ.ΜΕ.Π.)*, Τεύχος 2^ο, Μάρτιος-Απρίλιος, viewed 22 August 2016, <<http://kemmep.gr/index.php/2013-03-22-09-38-58/41-2-2013>>.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. 2017. Όψεις της Κυμισάλας κατά τον 19^ο αιώνα: από τις πρώτες αρχαιολογικές περιγραφές μέχρι τις έρευνες του Alfred Biliotti (1843-1880), *Δωδεκανησιακά Χρονικά ΚΖ'*, 28-57.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. in print. Η Αρχαιολογική Έρευνα στην Κυμισάλα Ρόδου 2006-2013, in *Το Αρχαιολογικό Έργο στα Νησιά του Αιγαίου*, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο. Ρόδος, 27 Νοεμβρίου-1 Δεκέμβρη 2013. Ρόδος: Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγαϊακών Σπουδών.
- Στεφανάκης, Μ.Ι., Δ. Κολοκυθάς και Β. Παπαβασιλείου. 2011. Γνώσεις και απόψεις εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της προστατευόμενης περιοχής της αρχαίας Κυμισάλας στη Ρόδο, στο πλαίσιο της

- Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη, in Π. Φώκιαλη, Ν. Ανδρεαδάκης και Γ. Ξανθάκου (eds) *Διεργασίες Σκέψης στο Σχολείο και την Κοινωνία. Προοπτικές για ένα Αειφόρο Μέλλον*: 87-108. Αθήνα: Πεδίο.
- Στεφανάκης, Μ.Ι., Ν. Ζάρρας και Ε. Παπαβασιλείου 2012. Η Ύστερη Αρχαιότητα στη Δωδεκάνησο: Παλαιοχριστιανικές Βασιλικές της Ρόδου. Μία Ερευνητική Συνεργασία του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της 4^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, *Δωδεκανησιακά Χρονικά ΚΕ'*: 162-180.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. και Β. Πατσιαδά 2009-2011. Η αρχαιολογική έρευνα στον αρχαίο Δήμο των Κυμισαλέων (Ρόδος) κατά τα έτη 2006-2010: μια πρώτη παρουσίαση, *Ευλιμένη* 10-12: 63-134.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. και Β. Πατσιαδά 2014a. Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2007, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 62 (2007), Β' 2 Χρονικά: 1354-1355.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. και Β. Πατσιαδά 2014b. Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2008, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 63 (2008), Β' 2 Χρονικά: 1305-1306.
- Στεφανίδου, Α.Σ. 2001. Κάστελος, Κάστρο Σιάννων, Κάστρο Μονολίθου, in Α. Τριποσκούφη και Α. Τσιτούρη (eds) *Ενετοί και Ιωαννίτες Ιππότες. Δίκτυα οχρωματικής αρχιτεκτονικής (ARCHI-MED Πρότυπη Διεθνική Πειραματική ενέργεια)*: 203-205. Αθήνα: Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων, Υπουργείο Πολιτισμού.
- Στεφανίδου, Α.Σ. 2004. *Η Μεσαιωνική Ρόδος. Με Βάση το Χειρόγραφο και την Εικονογράφηση του Johannes Hedenborg (1854)*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλη.
- Σφακιανάκης, Μ.Κ. 2000. *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Έλλην.
- Ταπεινάκη, Σ. 2003. Δεδομένα Γεωμετρικής Τεκμηρίωσης Σχεδιασμός Συστήματος Βάσεων Δεδομένων για την οργάνωση και διαχείριση πληροφοριών Γεωμετρικής Τεκμηρίωσης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Δημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Γεωπληροφορική, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Τεχνικές Εκθέσεις Εργασιών 2008-2013. Μεγάλες Θερινές Ασκήσεις Φωτογραμμετρίας, μάθημα 8^ο εξαμήνου, Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Τουλούμης, Κ. 2004. *Διδάσκοντας για το Παρ(ελθ)όν: η Αρχαιολογία στη Μέση Εκπαίδευση. Δυνατότητες και Προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Τριανταφυλλίδης, Π. 2009. Αρχαιολογικά Ευρήματα από τις Φάνες Ρόδου στα Μουσεία του Λούβρου και του Βρετανικού, *Φάνες*: 41-87.
- Τριλίβα, Σ. και Γ. Αναγνωστοπούλου 2008. *Βιωματική Μάθηση. Ένας Πρακτικός Οδηγός για Εκπαιδευτικούς και Ψυχολόγους*. Αθήνα: Τόπος.
- Τσάκος, Κ. 1982. Ελληνιστικοί τάφοι στη Σάμο, *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 32 (1977), Α' Μελέτες: 344-420.
- Τσάκος, Κ. 1987. Επιτάφιος βωμός από τη Σάμο, in *ΑΜΗΤΟΣ: τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανώλη Ανδρόνικο*, Β': 895-904. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τσαλαχούρης, Κ. 1979. Βάσει επιστολών Ελληνικών Δωδεκανησιακών Αρχείων. Αβεδίν Πασάς: Καταπιεστής του Δωδεκανησιακού λαού, φοβερός μισέλληνας-πράκτωρ της Regie. Τριάντα τρεις αποκαλυπτικές μαρτυρίες, *Η Ροδιακή* 06.06.1979: 3.
- Τσιαούση, Β. 1997. Γενικές Πληροφορίες για τις Προτεινόμενες Περιοχές, in Ντάφης κ.ά. 1997: 39.
- Τσούκαλης, Γ. 2012. *Λαθρέμποροι Ιστορίας*. Αθήνα: Σιδέρης.
- ΥΠ.ΠΟ. 2002: *Παιχνίδια Πολιτισμού. Εκπαιδευτικές Δράσεις του Υπουργείου Πολιτισμού*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού – Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Φάνες Επιγραφές και Αρχαιολογικά Ευρήματα*. Weilheim/Obb: Σύλλογος για τη Μελέτη και τη Διάδοση της Ελληνικής Ιστορίας, 2009.
- Φαράκλας, Ν., Ε. Κατάκη, Α. Κόσσυβα, Ν. Ξιφαράς, Ε. Παναγιωτόπουλος, Γ. Τασουλας, Ν. Τσατσάκη και Μ. Χατζηπαναγιώτη 1998. *Οι Επικράτειες των Αρχαίων Πόλεων της Κρήτης*, Ρίθυμνα 6. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Φαρμακίδου, Ε. 2004. Από τα νεκροταφεία της αρχαίας Ιαλυσού: Δύο γεωμετρικές ταφές στην Κρεμαστή Ρόδου, in Σταμπολίδης και Γιαννικουρή 2004: 165-176.

- Φαρμακίδου, Ε. 2011. Σύμη, in Σταμπολίδης, Τασούλας και Φιλήμονος-Τσοποτού 2011: 86-91.
- Φιλήμονος, Μ. 1992. Γωνία οδών Άννης Μαρίας και Μεγάλου Κωνσταντίνου (οικ. Δημ. Σουγγανίδη), *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 42 (1987), Β' 2 Χρονικά: 612, πίν. 348β.
- Φλογαΐτη, Ε. 1998. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φλογαΐτη, Ε. 2006. *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φουρλίγκα, Ε. 2008. Ανιχνεύοντας το Παρελθόν στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού: Ζητήματα Ερμηνείας και Εμπειρίας στα Εκπαιδευτικά Προγράμματα, in Νικονάνου και Κασβίκης 2008: 238-259.
- Φουρλίγκα, Ε., Ι. Γαβρηλίδου και Ρ. Βεροπουλίδου, 2004. *Παίζουμε Ανασκαφή: Βιβλίο για τον Εκπαιδευτικό*. Θεσσαλονίκη: Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.
- Φραγκεδάκη-Τσώλη, Στ. και Β. Χονδρόπουλος 1997. Θηλαστικά, in Ντάφης κ.ά. 1997: 517-558.
- Φωτίου, Κ.Φ. 1996. Τα μνημεία της περιοχής Σαραντάπηχου και η συμβολή τους στην τοπογραφία της Ιαλυσού, *Ρόδος 24 Αιώνες. Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου, 1-5 Οκτωβρίου 1992*: 90-100. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Χαβιάρας, Μ. και Ν. Χαβιάρας 1911. Επιγραφαί Περαίας της Ροδίων, *Αρχαιολογική Εφημερίς*: 52-69.
- Χάιτας, Χ. και Α. Τράντα 2010. Όταν τα αντικείμενα αγγίζονται... Το παράδειγμα της έκθεσης 'Πρόσωπα και Πράγματα', *Το Μουσείο 7*: 4-13.
- Χατζηγιάνη, Κ., Θ. Μελάς και Σ. Μπελεγράτης 1995. *Η τοπική Ιστορία στο Σχολείο. Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις*. Χαλκίδα: Γενικά Αρχεία του Κράτους-Αρχεία Νομού Ευβοίας.
- Χατζηνικόλα, Τ. 2008. Ανθεμωτές επιστέψεις από τη Ρόδο με αττικές επιρροές, *Δωδεκανησιακά Χρονικά* ΚΒ': 598-633.
- Χονδρόπουλος, Β. και Ε. Βαλάκος 1997. Ερπετά, in Ντάφης κ.ά. 1997: 574-601.